This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Іван Жовнір
в Ню Йорку
Кн. Тов. „Просвіта"

9

ПОУЧЕНЄ

як заводити

СПІЛКИ ДЛЯ ТОРГОВЛЇ І ПРОМИСЛУ

сист. Рочдель.

ЛЬВІВ, 1908.

Заходом і накладом

„НАРОДНОЇ ТОРГОВЛЇ"

зар. стов. з обм. пор. у Львові.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

X-1 (1

Ч 3.

I.

Що се таке: „система Рочдель“?

Словом система називаєсь якийсь, наперед означений плян, або якийсь одноцільно та докладно у всїх подробицях переведений спосіб чи лад придуманий для веденя якогось підприємства чи дїла.

Системою Рочдель (Rochdale) названо плян або спосіб веденя крамниць придуманий і заведений в 1844 роцї в селї Рочдель (Rochdale) в Анґлїї.

В сорокових лїтах запанувала була в Анґлїї велика нужда. Намножило ся там було багато безземельних робітників і ремісників-халупників. Промисл і торговля були в руках людий богатих, що не тільки не вміли анї не хотїли помагати робучому народови, але ще до того захопили єго в свої руки і визискували всїлякими способами. Робучий нарід не мав осьвіти, нї поради нї звідки, працював тяжко за марних кількадесять сотиків денне, а крім того запутаний був в лихварські тенета. Найгірше давили, обдирали і руйнували єго всїлякі посередники, що давали єму на кредит необходимі до житя товари, а відтак забирали за довг та відсотки остатню сорочку з хати.

Аби ратувати ся з того лиха, змовило ся було в 1844 р. 28 найсьвідоміщих членів читальнї в селї Рочдель, аби заснувати власну спілкову крамницю.

Вони вичитали в часописях про знаменитого англійского мислителя (вченого) Роберта Овен, який передумував над визволенєм англійского робучого народу із моральної і материяльної зависимости (неволї). Той Роберт Овен знав із власного досьвіду нужду робучого люду і прийшов був до пересьвідченя, що ніхто не годен чоловіка виратувати із нужди, коли він сам не двигне ся із неї власним розумом і власними силами. Але сам один чоловік, хочби наймудріщий, найпрацьовитший, не годен зробити нічого. Аби здобути тревалу независимість, треба йому змагати до тої цїли спільними силами, з другими людьми доброї волї.

До сеї цїли — вчив Роберт Овен — треба лучити ся людям в окрему громаду, яка має власний устав (статут), збирає спільними силами власні капітали (маєток) і удержує між собою рівність, справедливість і єдність. Така гадка сподобала ся читальникам в селї Рочдель і вони, засновуючи свою спілкову крамницю, порішили перевести в житє ідеї Роберта Овен.

Не була се така легка річ до здійсненя. Вже від кільканайцяти лїт засновувались в Анґлії (перед роком 1844) ріжні спілки та крамниці, але нї одна не була в силї удержатись, бо люди порозбирали товар на борг (кредит) і не було чим в крамници торгувати. По довгій розвазї порішили отже основателї крамниці в Рочдель продавати лиш за готівку, а на засадї справедливости роздїлювати чистий зиск сорозмірно до квоти, яку котрий член дасть спілцї уторгувати. З початку лиш кілька членів зрозуміло вагу сих постанов; прочі не хотїли вірити, аби могла істнувати крамниця, що не продає на кредит. Всеж таки найсьвідоміщі не дали себе збаламутити слабодухам. По довгих, предовгих нарадах приєднали вони для своєї гадки 28 чле-

нів, котрі так довго складали що тижня по кількадесять сотиків, поки кождий з них назбирав на уділ по 24 корони. З капіталом отже 672 корон отворили вони крамницю. Серед безконечних насьмішок і глузованя прийшло ся їм вести сю крамницю нової системи. Ніхто не вірив, що крамниця удержить ся, анї тим більше, що буде платила дівіденду. Коли однак по трех місяцях зроблено обрахунок, показав ся гарний зиск, який роздїлено поміж членів сорозмірно до закупна. Тодї людям отворили ся очи. Зрозуміли, що веденє такої крамницї дуже просте і ясне і що дає членам значні користи. Почало записуватись до сеї спілки щораз більше членів. Се було в 1844 р. Нинї отся сама спілка обертає мілїонами. Крім того за її приміром заснувалось до тепер в Анґлії таких спілок до двох тисяч, а друге тілько в Німеччинї, Швайцариї, Данії, Франциї, Австриї та иньших краях, по всїх частях сьвіта. В самій Анґлії вони числять мілїони членів, котрі мають в них свої уділи. Як виказує статистика, купує в них більше, як одна пята цїлого населеня В.-Британії. Союз спілкових крамниць сист. Рочдель в Анґлії має десять власних кораблїв, кількадесять фабрик і аґенциї у всїх частях сьвіта. Подібно і в иньших краях спілки сист. Рочдель (в Німеччинї і Швайцариї названі Споживними Спілками — Konsum-Verein) нагромадили великаньскі богацтва і піднесли добробит робучого люду. Всї ті крамницї, ведені на лад тої першої крамницї в селї Рочдель, називають ся тепер крамницями системи Рочдель.

Орґанїзацию сих спілок сист. Рочдель у всїх напрямах відтак видосконалено і випробовано. На підставі досьвіду тисячий таких спілок, через пятьдесять кілька лїт, виробились певні характеристичні засади тої системи Рочдель, яких основу і значінє подаємо низше.

II.

Основні засади системи Рочдель.

Здоровий і тревалий розвій спілки для торговлї і промислу сист. Рочдель основуєть ся на трех засадах:

1. Торг (купно і продаж) виключно за готівку.

2. Контроля торгу т. зв. чековою системою.

3. Роздїл зиску між купуючих в пропорциї до квоти, яку дали спілцї уторгувати.

1.

Виключенє кредиту (боргу) зарівно в купнї як і продажи, значить, що Спілка купує товари гуртом і продає їх на дрібно тілько за готівку. За товари куплені гуртом до розпродажи платить Спілка або при відобраню товарів в маґазинї гуртівника або зараз по одержаню посилки почтою чи зелїзницею і по справдженю, що прислані товари відповідають замовленю так під зглядом скількости і якости, як і стану. Плаченє акцептами (векслями) або ратами також не дозволене. Продаж на дрібно відбуває ся таким чином, що купець видає купуючому жаданий товар, а купуючий платить в тій самій хвили цїну товару готовими грішми. На випадок, коли товари доручує ся до дому, відповідна квота готівки має бути долучена до замовленя або заплачена до рук післанця при одержаню товарів, зглядно доручена безусловно ще того самого дня до торговлї.

Отся засада виключеня боргу (кредиту) представляє такі головні користи:

1. Купуючий не залазить в довги;

2. Приучує ся числити розумно з доходами і видатками.

3. Вчить ся шанувати чужу власність.

4. Купує товар під користнійшими услівями, як на борг, бо не залежить від ласки вірителя.

5. Спілка не поносить ризика.

6. Має все готівку на закупленє потрібних товарів і не залежить від гуртівника.

7. Має без порівнаня менше заходу з веденєм і замиканєм рахунків, а тим самим господарює дешевше.

2.

Контроля торгу т. зв. чековою системою має на цїли точне і певне провірюванє, кілько грошей крамар кождого дня одержав за продані товари. Контроля ся доконує ся таким способом, що кождому, хто купить в Спілцї товарів, видає крамар купон, виставлений на заплачену ним в готівцї квоту. Квоту виписану на купонї записує крамар также на юксті, заосмотреній тим самим порядковим числом. З огляду на статутово установлений роздїл зиску в пропорциї до вартости закуплених товарів, в інтересї кождого з купуючих лежить припильнувати крамяря, аби не занедбав виданя купону на дїйсно заплачену квоту. Кождого дня вечером касиєр (скарбник) Спілки зчислює юксти крамаря і відбирає до переховання суму уторгованої готівки. Се просте заведенє запобігає часто практикованому по спілкових торговлях спроневірюваню готівки. Крім

того, видавані купуючим купони служать до означеня суми, за яку кождий з них закупив в Спілці товарів і належної єму пайки чистого зиску.

3.

Розділ чистого зиску між купуючих в пропорції до вартости закуплених ними товарів має на цїли притягнути до крамниці купуючих і виробити в них зрозумінє, що інтерес личний можливо погодити з інтересом загалу. Чим більше хто дасть Спілці уторгувати, тим більша пайка зиску припаде на него при кінци кварталу. Однак рівночасно, чим більше хто дає Спілці торгувати, тим більшим дає обертати Спілці капіталом і дає їй можність заспокоювати більше потреб членів та заспокоювати тії потреби лучше. Таким чином витворює ся сильний спільний інтерес членів підпирати Спілку і розвивати єї діяльність на щораз то ширші розміри. Через само купованє в Спілці може кождий, без найменшого зі своєї сторони заходу і без відниманя собі чого небудь від уст, заощадити значну пайку річних видатків і прийти таким чином до капіталу, що приносить єму в додатку яко удїл, ще певну дівіденду.

Всї ті три засади (виключеня кредиту, чекової контролї і розділу зисків) доповняють себе взаїмно і становлять могутню, випробовану підойму до двигненя зарібного населеня з економічної зависимости. Всеж таки основу, угольний камінь орґанїзациї Спілок для торговлї і промислу сист. Рочдель, а заразом тайну їх незвичайного успіху становить засада (прінціп) виключеня боргу (кредиту) себто торгі купно тілько за готівку. Справа ся, яко нова і звя-

зана тісно з дотеперішним розвоєм наших сільских торговель вимагає близшого поясненя.

III.

Чи правда ее, що без боргу не буде торгу?

В суспільности так слабо з'орґанізованій і осьвідомленій економічно, як наша, засада виключеня боргу (кредиту) в торговли мішаних товарів противить ся глибоко закоріненим упередженям і видаєть ся річею до переведеня в практиці майже не можливою. Прихильники системи боргованя повтаряють звичайне два утерті кличі (гасла): „Без боргу не буде торгу“ і „На кредиті сьвіт стоїть“, не застановляючи ся над тим, яка заходить ріжниця між кредитом в торговли гуртовій а кредитом в торговли на дрібно.

В торговли гуртовій, в промислї і господарстві рільнім, кредит потрібний для того, що продукция, перевезенє і розділенє товарів вимагає увязненя капіталу на довший протяг часу. В господарстві пр., між засїянєм збіжа а єго вимолоченєм, — в фабриці між закупленєм сирого материялу а переробленєм тогож на готовий продукт, — в торговли гуртовій між заладованєм товару на місци продукциї, а виладованєм єго на місце призначеня і розділенєм між деталїстів, буває довша проволока, спричинена природними обставинами, як закони фізики, технїчні трудности, віддаленє і всїлякі перепони при транспорті.

До того гуртова торговля залежить також від сил чисто економічних, іменно: від попиту (консумента), і від подажи (продуцента). Аби продукция могла опла-

титись, треба фабрикантови робити товар на запас. Рівнсж і гуртівник приневолений купувати товар на запас в більших скількостях, бо в таким випадку дешевше випадає єму транспорт. Отже кождий більший продуцент, (господар, чи фабрикант), приготований з гори на се, що випродукований ним товар не відразу дійде рук консумента і що вложений в продукцию капітал (гріш), не відразу може вернути до каси. Фабрикант отже чекає гуртівникови, фабрикантови чекає капіталїст — акціонер. Отсе називає ся в науцї економії кредит. Сей кредит в промислї, господарстві і торговли гуртовій має глибші, природні підстави. Того кредиту не тілько що нїхто не думав і не думає виключити, але противно позаводжено для єго улекшеня і управильненя окремі інституциї (банки, біржи).

Зовсїм иньші натомість задачі і орґанїзацию має торговля на дрібно. За посередництвом деталїста приходить товар (продукт) на місце свого остаточного призначеня: до рук консумента і тепер аж приходить хвиля, коли інвестований (вложений) капіталїстом в продукцию гріш (капітал) має завернути по довшій мандрівцї назад до єго кишенї. Чекав капіталїст фабрикантови, бо фабрикант робить товар на запас; чекав фабрикант гуртівникови, бо гуртівник спроваджує товар цїлими ваґонами. Чекає ще і гуртівник якийсь час деталїстови, поки той товару не розпродасть. Однак деталїст не має вже найменшої рациї чекати ще консументови. Товар служить до заспокоєня певних потреб і вимогів, та з хвилею, коли переходить до рук консумента, перестає бути товаром. На єго місце являє ся тепер в господарстві гріш (готівка), що вертає назад до капіталїста через руки деталїста, гуртівника і фабриканта. Коли-ж той гріш завязне в котрім місци, то

вже явище нездорове, се застій, який потягає е за собою цілий ряд сумних економічних наслідків. Що т. зв. кредит товаровий явище нездорове, му ніхто не заперечить. Хто може і хоче заплатити товари готівкою пр. при кінци місяця, тому не так гже трудно платити готівкою при купні за кождим ізом. Кредитом товаровим користують ся не тілько оди, що живуть над стан, або не мають постійних достаточних доходів, але также богато людей з прички, виробленої під впливом конкуренції. Завзята енно конкуренция, яку ведуть між собою дрібні делїсти, спонукує їх не перебирати в способах приєдання клієнтелї. Визискуванє людської слабости і лаомства належить до способів найбільше уживаних. оргованє то также людська слабість, бо підлещує альшивій амбіції і рівночасно улекшує хвилево стнованє. Поминаємо, які наслїдки має борговане ля тих, що користують ся товаровим кредитом. Тут бходить нас більше значінє товарового кредиту в розою підприємств торговельних.

Протягом послїдних кількох десяток лїт утворило я в нашім краю кільканайцять-сот торговель по части приватних а по части ведених під фірмою і на рахунок громад, Церковних Скарбон, Читалень або спеціяльно творених спілок. Ріжні причини складають ся на се, що як-не-будь число сих торговель зростає постійно, сам спосіб їх веденя стоїть від давна на однім майже місци. Найгіршим як раз господарством і найслабшим розвоєм визначують ся крамниці Громадські, Церковні, Читальняні і Спілкові. Увязнивши, в імя фальшиво понятого загалвного добра, більшу часть оборотового капіталу на непевних претенсиях (т. зв. контї), попадають они в безсильність. Наслїдки, які випливають

для них з боргованя, паралїжують їх розвій під кожним зглядом. І так попадають ті крамниці:

1. В повну залежність від гуртівника. Коли крамниця бере за готівку, тодї вибирає собі такий товар, якого потребує. Колиж бере на кредит, тодї гуртівник дає їй такий товар, якого хоче позбутись з маґазину.

2. Недостаточний запас і добір товарів походить звичайно з того, що товари роздає ся на борг, готівка за ті товари впливає дуже пиняво, а кредит у гуртівника буває вичерпаний. Бувають випадки, що навіть соли, нафти, мила, цукру, муки або иньшого найпотрібнїйшого артикулу в крамници нестане.

3. Ризико і страти получені з боргованєм бувають все значні і навіть при дуже дбалій адмінїстрації не дадуть ся зовсїм обминути. Тим часом допильнованє довжника трудне вже через само:

4. Обтяженє адмінїстрациї веденєм контових книг, упоминанєм довжників, процесами, трудними і баламутними замкненями рахунків, частими їздами до міста.

5. Трудність контролї над крамарем походить з того, що при замкненю рахунків найважнїйшу позицию становить як раз „конто“. Коли крамар підозріває, що білянс може випасти для него некористно, потребує тілько дописати на „контї“ кілька позиций, аби зробити єго визшим. Винайденє такої мальверзациї буває часто неможливим, а принайменше все єсть трудним і неправдоподібним.

6. Деморалїзация, якої жерелом стає ся боргованє, походить з того, що дає ся не тілько самому крамареви, але і управі крамницї нагоду до протекци

ри даваню кредиту, і при єго стяганю та до ріжних адужить рахункових.

7. Зражуванє клієнтелї. Раз принята система боргованя ставить крамницю в дуже трудне положенє: Кому дати кредит, а кому відмовити і як довги стягнути. Боргувати треба або всїм, або нїкому. Без упоминаня мало хто почуває ся до обовязку довг віддати. Упімненє натомість дуже часто зражує людий і заганяє їх до иньшого жерела закупна.

Так ведені крамниці годї назвати школою господарєтва або торговлї. Противно чимало крамниць, які боргують, стало просто гнїздами деморалїзациї і визиску.

Неможливо також оправдати систему боргованя засадами філянтропії чи загального добра. З кредиту в найбільшій мірі користають і кредиту надуживають власне одиниці найменше господарні або й неуцтиві.

За кредитованєм можливо піднести хиба оден арґумент, що по деяких селах часть людности справдї не має цїлими місяцями нїяких зарібків і живе виключно кредитом.

Коли такому халупникови, що цїлу зиму живе боргом, відмовить кредиту крамниця, тодї він рад-не-рад пійде до лихваря і залїзе в довги значно небезпечнїйші. Колиж дїло в тім, щоби помогти успішно спролєтаризованій клясї, то варто застановити ся над тим, якого рода кредитом помагати, бо звістна річ, що кредит то меч обоюдний.

Порівнаймо отже кредит товаровий з кредитом банковим.

IV.

Небезпеченьства товарового кредиту.

Що се таке, товаровий кредит?

Коли хтось прийде до склепу, бере з ляди товар поданий єму на жаданє крамарем і в заміну за се кладе в тій самій хвили на ляду гроші за куплений товар, то така трансакція називає ся купном за готівку.

Колиж хто бере з ляди склепової товар, а платить за него на другий день, або хочби й за годину, то се називаєсь продажею на кредит або на т. з. борг.

Той, хто взяв якийсь артикул зі склепу, не заплативши за него зараз, може заплатить за годину, або за тиждень або й не заплатить ніколи. Крамниця дала єму в руки товар і в заміну не одержала нічого, повірила в єго добру волю, одним словом дала єму кредит.

Такий кредит називає ся кредитом товаровим.

Сей товаровий кредит явище таке інтересне, що варто придивити ся до него близше.

Хто знає відносини, в яких живуть наші люди по селах, місточках і містах, а в особенности, хто придивляв ся докладнійше господарству по наших сільских крамницях, той певне і мусів замітити, що той товаровий кредит, се язва, яка під'їдає, точить і руйнує не тілько добробит одиниць, родин але і наших сільских заведень, наших крамниць читальняних, церковних і громадських. Коли-би було можливим змірити розміри лиха, яке заподіяло між народом піяньство з одного боку, а товаровий кредит з другого, хто знає чи не показав би ся товаровий кредит страшнійшим

ворогом нашого народа, чим горівка. Товаровий кредит обезсилює матеріяльно одиниці, родини, заведеня, цілі громади і цілий нарід. Вмісто щадити, вмісто громадити маєтки, вмісто класти основи під культуру, наш нарід підкопує матеріяльний бит будучих поколїнь, лишає в спадщинї довги і руїну. Не числимо вже мілїонів людий, що через товаровий кредит не годні рушити ся, не годні здобути ся на самостійний крок, не годні подумати про заспокоєнє прімітівних культурних вимогів. Але сама істория розвою тисячів сільских крамниць вказує на страшливі наслїдки, на неімовірне спустошенє, яке доконує на селї боргованє. Пятьдесять лїт працюють у нас люди над витворенєм сільскої торговлї, ведуть крамниці часто з неімовірним пожертвованєм вигоди, часу, працї, образованя. І деж ті здобутки, деж ті маєтки за пятьдесять лїт по наших крамницях нагромаджені? Кілька ліплених хатин, збудованих на громадському болотї, вогких, знищених грибом, темних, в яких валяєсь кілька топок соли, троха сїрників, банька нафти та кілька поломаних коробок з ґузиками та всїляким сьмітєм, отсе наше надбанє пятьдесятьлїтної працї; тимчасом здобутки мозолів, важкої, нераз кервавим потом зрошеної працї потонули де? В кишенях кільканадцяти сільских галапасів, що не сїють нї оруть але живуть тим, що по сільских крамницях на борг понабирали. В кождім селї найдеть ся іменно чимало здеморалїзованих людей, що радо причинюють ся до заснованя якої небудь крамниці і потім беруть в тій крамници так довго на борг, поки лиш крамниця який товар має. Колиж однак така нещасна крамниця зачне вже занепадати, вони не тілько що не почувають ся до обовязку віддати довг, але ще йдуть купувати до

чужих, бо у власній крамници нема вже товару або упоминають ся їх за довг.

І комуж служать ті горячі прихильники системи боргованя? За чию справу розпинають ся вони з таким одушевленєм достойним лїпшої справи? — Аджеж вони помагають галапасам роздрапувати нашу кервавину та деморалїзують і так нечисленні у нас по селах одиниці, що хотїлиб щадити, коли би їм хтось показав дорогу.

Чи хто розумний може рахувати до народного маєтку, до наших культурних здобутків замащену, розтрясену, нїби купа унучей, книгу крамничних довжників, на якій має опирати ся цїлий маєток такої сїльскої крамниці?

Аджеж така робота се нїщо иньше, як ношенє води решетом. Ми давно не віримо самі, щоби таким чином було можливим чогось доробитись, але потураємо лиху. Більша часть нашої суспільности не вміє ще цїнити маєтку нї гроша, нї ощадности та не думає про се нїколи, що сила нациї, її культура і богацтво здобуваєсь ощадністю одиниць. Від тої неосьвідомленої части нашого народу годї й вимагати, аби боролась з товаровим кредитом. Але знаходять ся серед нашого народа также і нечисленні одиниці, що самі вартість гроша знають і бажали-б щиро, аби весь наш нарід був ощадний. На жаль хто сам ощадний, розважний і запопадливий, тому не легко зрозуміти, що наші менчі брати того змислу ощадности, розваги, запопадливости не мають, що треба їм помогти, аби до ощадности і запопадливости втягнулись. Невжеж така крамниця, що дає щедро на борг, причиняєсь до виробленя змислу ощадности між народом?

Коли-б осьвічені люди над тим подумали, то певне не ставляли-б перед своїх менчих, слабших братів такої покуси, яку представляє товаровий кредит по сїльских крамницях. Вони радше напружили-б всї свої сили, аби не тілько добути ся самим із болота старого, закоріненого звичаю боргованя, але щоби також помогти вилїзти з того багна цїлій людности.

Управителї наших крамниць не думають мабуть над тим нїколи, що вони самохіть, майже на силу, піддержують систему боргованя всїлякими арґументами, які не видержують найменчої критики. І так кажуть деякі, що коли за товари заплатить ся за тиждень, або за дві недїлї, то се не є товаровий кредит. Або кажуть, що боргованє не шкодить, коли на кождого члена призначить ся з гори висоту кредиту, пр. до половини вплаченого до спілки удїлу.

Нїколи не було більшої ошибки, як такий добродушний погляд. Як довго ми взагалї допускаємо хочби найменчий слїд товарового кредиту, так довго самі причинюємо ся до піддержаня привички, яка має своє жерело в людській слабости і потребує тільки покришки, тільки нїмої згоди, або призволеня, аби розвити ся у грізну, неодолиму пристрасть, нїби алькоголїзм, морфінїзм або паленє опюм.

Хто не має сили станути око в око з тою людською слабістю, хто боїть ся піднести на неї руку, той поступає так само нїби хорий, що не має відваги випалити розігнилої рани до живого, здорового тїла. Такий чоловік може бути членом спілки, в удїловій книжцї, в списї членів, на папері, але провідної гадки спільництва, єго високих благородних ідей, він зрозуміти не годен. Він не годен піймити, що спільництво має задачу не витворювати корони і сотики, але му-

жів і людий. З таких людий не мислимо двигнути могутньої спілки, ні з таких інституций, могутньої, самостійної нациї.

Далї товаровий кредит іде в нерозлучній парі зі стратами всїлякого рода. Передовсїм неможливо, аби крамар, при найбільшій увазї і осторожности, записав все докладно. Особенно тодї, коли торги бувають найбільші, — перед святами, — крамареви нераз просто немислимо допильнувати обслуги гостей, записувати докладно, що, хто і кілько бере на борг і до того встеречись або дехто чого не потягнув, в часї передсвяточної глоти, зі склепу. До записуваня, і то докладного, потреба богато часу, який в часї більшого торгу представляє значну вартість. По трете, там де приміром означено з гори висоту кредиту для кождого члена з окрема, не легко крамареви відразу провірити, чи обслугує власне члена чи може кого чужого, та чи дотична особа вплатила на удїл таку квоту, до якої жадає кредиту. Врештї від капіталу, який стоїть між довжниками, не має спілка нїякого проценту, а тимчасом платить від него відсотки у формі дівіденди, або ренти від вкладок ощадности. Вже отся одна страта, яку поносить підприємство через увязненє значного капіталу на товаровім кредитї мусить здержати єго розвій і спаралїжувати дїяльність. Щож казати, коли до того додамо страти через непевних довжників і обтяженє адмінїстрациї? До якого степеня впрочім товаровий кредит обезсилює спілки, доказує сей факт, що лиш ті спілки в Анґлїї, котрі виключили кредит, могуть побирати товари з Союза спілкових крамниць. Прочі не могуть належати до Союза спілок сист. Рочдель з причин статутових, а утворити свого власного гуртового союза не могуть з причини залежности

і фінансової безсильности, яка власне походить з уділюваня товарового кредиту.

Впрочім не тільки англійські спілки придержують ся строго системи Рочдель, себ-то засади виключеня кредиту. Також споживні спілки в Бельгії, Франциї, Німеччині, Данії, Швайцариї (всі т. зв. Konsum-Verein-и) приймили засаду виключеня боргу, а всї міжнародні кооперативні конгреси признають сю засаду підставою здорового і тревалвго розвитку торговельного спільництва.

За подаванєм товарового кредиту неможливо найти ні одного стійного аргументу. Хто може заплатити за побрані товари при кінци тижня, місяця або кварталу, той може при добрій воли зробити се і відразу при відборі товарів зі склепу. На тім власне почиває економічна сила і независимість одиниці, інституциї і народу. Хто-ж не годен заплатити за товар ніяким чином відразу, хто не може навіть позичити собі на сю ціль дрібної квоти в касї позичковій, той не заслугує тим більше й на кредит товаровий, бо до сплати склепових довгів треба ще більше господарности і сили, як до сплати позичкових рат в банках і позичкових касах.

Спільництво, основане на системі Рочдель, має високі і важні економічні і культурні задачі, а не тілько продаж сїрників і перцю. Аби сповнити сю високу і трудну задачу, треба розвивати в членах почутє власного достоїньства, змисл ощадности, замилуванє до економічної независимости, а не подавати слабодухам нагоду до легкої наживи, до житя чужим коштом, до легкодушного затяганя з'обовязань. Зруйнований економічно нарід, як пр. наш руський, не може відродитись економічно инакше, як через сильні і здорові інституциї. Натомість сила і будучність сих економіч-

них інституций залежить виключно від того, якими провідними ідеями будуть руководились в своїм приватнім житю і зносинах зі спілками їх члени. Коли члени схотять жити виключно коштом сих інституциії, коли все будуть вривали в горі, щоби надточити на долині, все будуть залягали з уплатами за спожиті товари, звідки маєсь взяти в краю гріш, капітали, промисл і добробит? Адже-ж на таку суму, на яку позадовжувані члени в спілках, будуть спілки позадовжувані в союзї гуртовім або по приватних гуртівнях, а приватні гуртівнї або союзи спілкових крамниць будуть на таку саму квоту позадовжувані по чужих банках і наш нарід буде мусїв від тих мілїонів платити чужим відсотки не обертаючи сам капіталом, лиш марнуючи єго даремне. Одним словом, гріш, або оборотовий капітал, мусить взятись звідкись по крамницях. Коли не зложать єго члени, або коли зложивши у формі уділів, повитягають товаровим кредитом назад у свої кишенї, тодї прийдесь або позичати той капітал по чужих банках на грубий процент і біднїти з кождим роком, або жити дальше без оборотових капіталів, так як приміром бідувала послїдними часами Америка, де людність повитягала оборотові капітали зі своїх банкових заведень, банкові заведеня повитягали їх із заведень торговельних і промислових і весь добробит краю упав, хоч гроший було в часї такої крізи в Америцї більше, чим було коли небудь иноді.

Увзглядниви все висше сказане, не можливо заперечити, що сама нагода до користованя ся товаровим кредитом, яку подає сїльска крамниця, становить зарівно для тої крамницї, як і для добробиту одиниць, велике небезпеченьство.

Хто бере на борг товари, той залазить в довги майже незамітно. Товари бере не тілько тоді, коли без них не може обійти ся, але часто набирає таких товарів, яких не купив-би може ніколи, коли-б єму прийшло ся платити за них зараз готівкою. Иньша знов кляса людий користує ся товаровим кредитом в крайній потребі, коли чоловік не оглядає ся вже, як і коли буде довг сплачував, тілько ратує ся від крайної нужди. Розуміє ся, що в загалї не легко урегулювати висоту і спосіб сплати такої суми, яка зростає безнастанно і незамітно. При тім нема звичайно докладно означених ні речинців ні рат, нема ручителїв, які вже самі спонукують довжника до сплати, а надівсе, нема майже міри, до якої довжник може в крамници товарів набрати. Таким чином навичка боргованя перетворюєсь в слабість, з якої тяжко виратуватись, яка в додатку ширить ся немов зараза.

V.

Для чого банковий кредит сам собою нешкідливий?

Инакше представляє ся кредит банковий. Насамперед вже сама банкова інституция дбає за се, аби уділена позичка була відповідно забезпечена і не переходила фінансової сили довжника. Звісна з гори висота суми; маєтковий стан довжника розслїджує ся перед уділенєм кредиту; докладно означені рати і речинцї примінює ся до сил довжника. І справдї досьвід показує, що коли форма кредиту відповідає способови господарства на ріли, тодї селянин належить рішучо до найпунктуальнїйших платників. Крім

того заходить засаднича ріжниця між кредитовою інституциєю а крамницею. Крамниця не єсть до уділюваня кредиту ні до єго стяганя зовсім уладженою. Підприємство торговельне, яко ризиковне, дістає само капітал від капіталїста на процент визший, як банк, та має впрочім того капіталу значно менше. В наслїдок того господарство торговельного підприємства основує ся на тім, що воно старає ся обернути своїм капіталом як найбільше разів до року і не допустити до ніякої стаґнациї (застою). Колиж навіть і уділює кредиту, то кредит сей може бути з природи річи тілько кредитом коротко-терміновим і коштовним. Инакше врештї виглядає ліквідация (стяганє) довгів в інституциї кредитовій (банку), а инакше в підприємстві торговельнім. Банк, яко інституция мало ризиковна, має забезпечений всюди дешевий кредит (т. зв. отверті рахунки) і може легко задоволити ся процентами проволоки. Купець при стяганю довгів не може послугувати ся такими лагідними способами, бо сам має платити на термін, під загрозою втрати кредиту, векслї або рати, а капіталу має не богато. Для того нераз приходить ся єму уживати найострійших средств: екзекуциї.

Тою економічною ріжницею між кредитом товаровим а банковим пояснює ся явище, що приміром спілки сист. Райфайзена ратують нарід з нужди, а натомість кредит товаровий подаваний селянам чужими і своїми купцями стає причиною лїцитаций і руїни. Кредит товаровий, зовсїм так само як лихва, подабає на дикий, неуреґульований гірский потік (ручай). Він підмулює і руйнує твори рук людських і загрожує цїлим селам. Кредит натомість банковий, того пр. рода, який подають Спілки сист. Райфайзена, то потік

змелїорований і уреґульований та перемінений на спокійну, благодатну млинівку.

Де, отже, годї обійтись без кредиту, невже-ж не розумнїйше подавати кредит з'орґанїзований, здоровий, приноровлений до способу сїльского господарства, як кредит небезпечний зарівно для інституциї як і довжника?

Протягом послїдних кільканайцяти лїт намножилося у нас тілько спілок Райфайзена, позичкових кас церковних, читальняних, громадських, що заступити нездоровий і убійчий кредит товаровий кредитом банковим, дешевим і догідним, не трудно. Хто заслугував на кредит товаровий, той заслугує певно і на позичку з позичкової каси. Нехай затягне позичку і купує за готівку. Евентуально можливо в деяких випадках ще пійти дальше і видавати „бони“ на певну суму, до якої торговля видасть товарів, а опісля стягне собі належність просто з позичкової каси. Сей спосіб забезпечує перед невідповідним ужитєм або звихненєм банкового кредиту.

VI.

Контроля торгу.

Заведена в Спілках для торговлі і промислу сист. Рочдель контроля торгу має на цїли провірити:

I. За яку квоту (за кілько) видав крамар (помічник) з торговлї товарів, отже яку квоту уторгованої готівки має віддати до каси.

II. За яку квоту (за кілько) кождий з членів закупив в крамници через квартал товарів, аби від тої кво-

ти можна обчислити належну єму від закупна дівіденду.

До тої цїли веде найпевнїйше т. зв. чекова (купонова система.

Чекова (купонова) система контролї торгу залежить на тім, що на кожду, хочби і найдрібнїйшу квоту уторгованої за товари готівки, видає крамар партії (купуючому) квіток (купон). Позаяк від суми, на яку член при кінци кварталу принесе квітків, виплачує Спілка відповідну квоту дівіденди, кождий купуючий у власнім інтересї пильнує крамаря, аби той видав єму купон на дїйсно вплачену за товари квоту. І завдяки тому власне, що кождий купуючий пильнує безнастанно у власнім інтересї докладного видаваня купонів, становлять тії купони (квітки) в полученю з відповідними юкстами, певну і легку контролю. Сей спосіб контролї випробували тисячі кооперативних Спілок в Анґлії, Америцї, Італії, Німеччинї і признають єго згідно необхідним услівєм розвою торговель детальних (на дрібно).

В практицї представляє ся чекова (купонова) система ось-як:

Крамар має чисті (порожні) купони оправлені в таку саму книжочку, якими послугують ся впрочім всї більші склепи і маґазини для контролї каси. Така книжочка називає ся „бльокова“, або „юкстова“ і складає ся звичайно з 100 карток переділених по серединї дїрочками (перфорованих). Отся половина, що держить ся хребта книжки називаєсь „юкстою“, а половина віддїлена мережкою до віддираня, називаєсь „купоном“ (квітком). (Диви взір, стр. 25). Кожда картка

(Взір картки з бльокової книжочки).

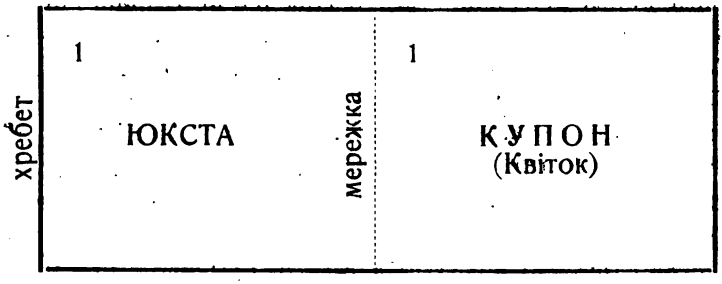

тої книжочки заосмотрена порядковим нумером (числом) (від 1—100) і буквою або числом тóму книжочки. Число порядкове картки випечатане все на лици (верха) картки, а буква або число тóму книжочки на стороні оборотній. Квоту уторговану від партії за товари виписує крамар насамперед на „юксті“ а опісля на „купоні“, відриває купон з книжочки і передає купуючому. Купуючий ховає той квіток (купон) старанно на се, аби при кінци кварталу мав чим виказатись, кілько дав за квартал Спілці уторгувати.

На виставленю квітка кінчить ся вся маніпуляція крамаря з юкстовою книжочкою. Однак, аби система функціонувала певно і докладно, треба виставлювати тії купони строго після приписів поданих в слідуючім розділї. Тимчасом подаємо коротке поучене, як має контролювати крамаря касиєр Спілки.

Касиєр (або в єго заступстві иньший член управи) має обовязок прийти до Спілки безусловно кождого дня вечером і відобрати від крамаря уторговану за день готівку. Поступає собі при тім слідуючим способом:

Насамперед счислює в юкстовій книжочці крамаря, на кілько (на яку квоту), видав він людям купонів. Аби се докладно зробити, виписує ся за порядком кво-

ти з юкст на куснику паперу і додає ся. Обчислену таким чином суму записуєсь відтак в 3-ій рубриці книжки для контролї торгів (рубрика ся має напись: „купони виказують квоту“:) Диви взір на стр. 27. Аж відтак обчислює ся готівку. Квоту готівки найдену в шуфлядці крамаря записуєсь в 4-тій рубриці книжки для контролї торгів (рубрика ся має напись: „Крамар віддав готівкою“.) Коли крамар виставляв купони уважно і порядно, тодї квота готівки згодить сь з квотою, яку виказують юксти. Рубрика 5-та і 6-та книжки для контролї торгів служить до записуваня ріжниць які могуть зайти між готівкою, а сумою юкст з одного дня. Коли в шуфлядці найде ся більше готівки, як показують юксти, записуєсь ріжницю в рубриці 5 ій (Звижка), — колиж готівки найде ся менче, чим виказують юксти, записуєсь ріжницю в рубриці 6-ій (Манко). Касиєр відповідає за се, аби кождий сотик торгу, записаний на юкстах, вплинув дійсно до каси. Таким чином книжка для контролї торгів відразу дає перегляд господарства в крамници і не допускає до занедбаня у видаваню квітків (купонів). Дирекция має обовязок провірювати сю книжку що тижня через порівнанє суми торгів готівкою з сумою виданих купонів. Крамар має обовязок покрити евентуальні манка зараз того самого вечера, коли робить ся обрахунок готівки, а найдальше вже при кінци тижня. Коли-ж сума надвижок переважить суму манка, тодї надвижка не звертає ся крамареви під ніяким услівєм, навіть коли-б він того тижня покрив був манка з власної кишенї. Цїла сума найденої готівки з евентуальною надвижкою має бути записана яко торг за означений день в „приходах“ касової книги. Крамар має тілько право жадати, аби єму потверджено відобранє готівки. На

Взір книжки п. з.:

Контроля торгів за час від ..... до .....

Рік місяць і день		День в тиждни	Купони виказують квоту:	Крамар віддав Готівкою:	Звижка	Манко
		Понеділок				
		Второк				
		Середа				
		Четвер				
		Пятниця				
		Субота				
		Неділя				

..... дня ..... р. .....

[стампіля]

Підпис касиєра Підпис крамаря

сю ціль може служити звичайна книжочка з рубрикою на гроші, де записує ся одержану квоту торгу за кождий день окремо, а касиєр потверджує єї висоту своїм підписом. Отся постанова має за ціль виробляти у крамаря почутє обовязку точности, та практика показує, що навіть розсїяного і неуважного крамаря таким доглядом можливо приневолити до точного веденя юкстової книжки. Записану юкстову книжочку відбирає касиєр від крамаря і видає єму нову. На тім кінчать ся чинности касиєра з юкстами, але не кінчить ся ще контроля над крамарем. Як низше на стр. 32 описано, зібрані до квартальної чи піврічної контролї, купони дають можність провірити, чи крамар видавав купони справдї на такі самі квоти, які виписував на юкстах і віддавав до каси.

В цїли взаїмного квітованя відданих зглядно відобраних квот вистане для крамаря як і для касиєра ведена порядно книжка контрольна торгів після поданого визше взору.

VII.

Приписи до веденя юкстових книжочок.

§. 1. На кожду, навіть найдрібнїйшу квоту, має кождий купуючий одержати від крамаря поквітованє з юкстової книжочки.

§. 2. Крамар зобовязаний, під карою, звернути увагу купуючому, коли-б той забув взяти виставлений купон.

§. 3. Зарівно на купонї, як на юкстї має бути виписана виразно і докладно квота, яку купуючий платить за товари.

§. 4. На купоні не допускає ся ніяких поправок, мазаня, витираня ні скробаня.

§. 5. Коли яка картка юкстової книжочки зопсує ся, має крамар написати на ній імя і назвиско того, кому зопсований купон мав бути виданий і нумер того купону, який видано намість зопсованого.

§. 6. При видаваню квітків має крамар придержуватись такого ладу: Насамперед виписує ся квоту на юксті, потому на купоні (квітку) дальше видає ся партії купон, а врешті видає ся решту, коли купуючий не має відповідної квоти дрібними.

§. 7. Крамареви не вільно зчисляти (зраховувати) юкст в юкстовій книжочці і після того регульовати готівку в шуфляді.

§. 8. Одержані з торгу гроші має крамар скидати до замкненої на ключ шуфляди вирізаною в ляді шпарою.

§. 9. До зміни на дрібні має крамар обовязок удержувати все під руками запас готівки, відданої єму до вираховання ся касиєром.

§. 10. Крамар одвічальний за кождий сотик готівки, на який видав з книжочки купон і обовязаний безусловно віддати до каси (до рук касиєра) всю готівку, яка вплинула за товари. Не має отже права робити яких небудь видатків на рахунок склепу, грішми уторгованими обертати на свій рахунок або надвижкою з одного дня покривати недобір з дня попередного.

§. 11. Неуживані (чисті) юкстові книжочки переховує під своїм ключем касиєр Спілки, та веде докладний рахунок зарівно з одержаних нових книжочок, як і з книжочок стемпльованих (значених) печаткою спілки, котрі видає до ужитку крамаря. Рахунок (ви-

каз) сих книжочок треба вести таким способом, аби кождої хвилї було можливим пересьвідчити ся, з одного боку, кілько нових книжочок закуплено (з поданєм дати і числа рахунку), а з другого, кілько книжочок і з якими сиґнатурами крамареви видано. Отся контроля має на цїли запобігти, аби крамар не підробив сам якої книжочки і аби не видавав з такої підробленої книжочки нїяких купонів. Під нїяким услівєм не вільно отже допустити, аби крамар мав в своїм посїданю більше число юкстових книжочок, як дві.

До значеня (сиґнованя) юкстових книжочок найкраще постарати ся о стампілю, з датою, до зміни букв і чисел.

Дїло іменно в тім, аби при контроли відобраних купонів, було можливим легко і певно дійти, з котрої книжочки дотичний купон був відірваним.

Треба отже позначити не тілько самі книжочки (на окладцї) але і кождий купон в книжочцї таким самим значком, який находить ся на окладцї бльокової книжочки.

Мала стампілька придатна до вибиваня на відворотній сторонї купонів такої самої сиґнатури (значку) яка вибита на окладцї бльокової книжочки і до вигідної зміни сих сиґнатур отвітно до зміни книжочок, коштує 1 (одну) корону.

[Взір: **І. ЛИП. 1908**].

Стампіля з такою самою сиґнатурою, як повизша, але й з повною фірмою спілки або з довільним текстом, коштує около 6 корон. Замовляти можна такі стампілї або просто від ритівників у Львові чи яким більшім містї, або через „Народну Торговлю“.

Взір стампілї з текстом:

СПІЛКОВА КРАМНИЦЯ
в ДЕНИСОВІ

1. ЛИП. 1908

зар. стов. з обм. порукою.

Такої стампілї уживаєсь відтак ось-як:

Якась Спілкова крамниця зачинає пр. діяльність в липни 1908 р. Тодї на відворотній сторонї кождого купону в першій бльоковій книжочцї і на окладцї тої першої книжочки вибиваєсь стампілею: 1. ЛИП. 1908. На другій книжочцї: 2. ЛИП. 1908, на третій 3. ЛИП. 1908, без огляду на день, в котрім книжочки видаєсь, через цїлий місяць. Коли прийде місяць серпень тодї на книжочцї прийде таке число, яке випаде з порядку, але змінить ся назва місяця. Коли дійде ся вже до Ч-а книжочки 99 тодї зачинаєсь на ново від 1.

Таким способом кождий купон (квіток) буде мав свою сиґнатуру, після котрої легко порівнати єго при контроли з дотичною юкстою тої книжочки, з котрої був відірваний і дійти, чи крамар виставив той купон на таку саму квоту, яка виписана на отвітній юксті і яка вплинула до каси.

VIII.

Роздїл чистого зиску.

З кінцем кварталу оповіщує Спілка, аби всї, що купували в Спілцї, принесли свої квітки до рахунку. На від-

биранє сих квітків призначує ся — приміром — тиждень часу. Хто протягом сего тижня не принесе всїх квітків, той тратить право до дівіденди за попередний квартал. Квітки тії повинен відбирати від партий по можности хтось з членів управи, але в остаточнім випадку може се зробити і крамар. При відбираню і обчислюваню квітків поступає ся тепер слїдуючим способом:

Принесену жменю квітків зраховує ся і відтак в юкстовій книжцї такого формату, як понизший взір, пише ся: 1. Імя і назвиско того, хто приніс квітки; 2. кілько квітків відобрано і 3. на яку суму. (Диви взір на стр. 33). Те саме пише ся на юкстї, що і на купонї. Відтак відриває ся купон і дає ся партиї, а квітки ховає ся до приготованої на се коробки.

Коли таким способом відобрано вже квітки від всїх купуючих і минув час призначений на їх відбиранє, приступає ся до упорядкованя квітків. Наперед сортує ся всї квітки після нумерів або букв юкстових книжочок. Дивить ся отже на нумер або букву напечатану на оборотній сторонї купону і складає ся їх на окремі купки, пр.: 1. лип. 1908, 2. лип. 1908, 3. лип. 1908 і так дальше. Очевидно, тілько буде купок, кілько юкстових книжочок з'ужив (записав) крамар протягом кварталу. Коли вже посортовано купони після дотичних юкстових книжочок, укладає ся кожду купку за нумерами порядковими купонів від 1 до 100. Розуміє ся, цїле сортованє, хоч при більшім обороті в спілцї займе кілька годин часу, само собою не представляє найменчих трудностий і може бути легко виконане яким цікавим хлопчиною-школярем, або дївчиною, що знає читати нумера. Поскладані в порядку купони зшиває ся ниткою, аби не порозстрісались. Тепер поступаєсь

(Взір юксти і купону на відобрані квітки).

(Хребет книжки)

1

Петро Задорожний

віддав

квітків *27*

на квоту *49 К. 15 с.*

..... дня 3/4 1908

1

Вп. Петро Задорожний

віддав

квітків *27*

на квоту:

Сорок і двять К. 15 с

..... дня 3/4 1908

відповідно до обставин. Коли оборот в Спілці був невеликий і з'ужито (записано) всего кілька книжочок юкстових, тоді порівнує ся (коляціонує) всї купони з дотичними юкстами. Одна особа викликує квоту записану на купонї, а друга порівнує єї з дотичною юкстою в книжочцї. Сеї чинности не може робити крамар, бо в тім випадку дїло в тім, аби викрити можливе ошуство з купонами. Крамар власне може записати пр. на юксті ч. 13. 2 сотики, а на купонї ч. 13. 2 корони. Партія одержавши квіток ч. 13. на таку квоту, яку дїйсно вплатила, не підозріває нїчого і з квітком відходить. Але крамар кладе до каси тілько 2 сотики а 1 кор. 98 сот. ховає собі. Таку мальверзацію викриє непремінно порівнанє купонів з юкстами.

Коли оборот в Спілцї дуже значний, а попередні контролї виказали, що крамар чесний, можна обмежитись до контролї виривкової, себто не конче треба порівнувати всї купони з всїма юкстами, тілько пр. що трету, що пяту або шесту. Про сей спосіб контролї крамар не потребує зовсїм знати.

Спосіб обчисленя дівіденди від закупна на підставі більших юкст зовсїм простий. Приступає ся до того обчисленя аж після цїлорічного замкненя рахунків і зіставленя білянсу, бо наперед треба знати, який був той чистий зиск, що приходить до подїлу і кілько виносив торг (квота на яку видано купонів). Приміром чистий зиск, що приходить до подїлу виносить 600 К., а торг (сума виданих купонів) 5,000 корон. Робить ся отже такий рахунок: 600 корон = 60,000 сотиків. 60,000 : 5,000 = 12, себто на кожду корону торгу припадає 12 сотиків зиску (дівіденди). Хто дав отже уторгувати Спілцї одну корону за цїлий рік, тому прийде тілько 12 сотиків. Хто дав уторгувати Спілцї

Взір виказу Дівіденди. [Пояснене на стр. 34 і 36.]

Число заяви	Скількість квітків	На квоту		Дівід. від закупна		Уділ вплачен. готівкою		Дівід. від уділу		Разом		Виплачено		Остає з днем		ЗАМІТКА
		К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	
1	27	49	15	5	88	10	—	—	50	16	38	—	—	16	38	
2	18	32	—	3	84	2	—	—	—	5	84	—	—	5	84	
13	65	146	—	17	52	—	—	—	—	17	52	7	52	10	-	
17	5	12	—	1	44	10	—	—	50	11	94	1	94	10	—	
21	20	39	—	4	68	100	—	5	—	109	68	—	—	109	68	
22	2	1	—	—	12	—	—	—	—	—	12	—	-	—	12	
Разом	137	279	15	33	48	122	—	6	—	161	48	9	46	152	02	

10 корон, той дістане 1 К 20 h; хто 100 корон, той 12 корон і т. д. Від сотиків не числить ся дівіденда. Решта з призначеної на дівіденду квоту, яка через те лишить ся, припадає на користь резервового фонду.

Повизше подаємо взір, як треба полїнїювати аркуші до зіставленя виказу дівіденди. Диви взір на стр. 35. При виплатї дівіденди має член виказати ся купоном, на якому записано, кілько приніс квітків і на яку квоту. Коли членови дописує ся дівіденду до удїлу, тодї квітка не відбираєсь. Коли-ж виплачує ся дівіденду готівкою, тодї стягаєсь купон і переховує яко поквітованє (доказ), що член підняв дівіденду. В тім випадку має член на купонї підписатись.

IX.

Система Рочдель школою ощадности.

Наш нарід не тільки що живе дуже нужденно, але в додатку ще й з року на рік біднїє.

Таких хлїборобів, що на свойому господарстві могуть жити культурним способом у нас дуже-дуже мало. На цїлий повіт найде ся кілька маєтнїйших господарів, що мають вигідну хату, чим затопити, в що одягнутись, щось поживного з'їсти, а при тім знають дещо про сьвіт божий та не мають довгів. Впрочім загал нашого селяньства живе по нужденних лїпянках, мерзне, одягаєсь лихо, відживляєсь такою стравою, якої культурна людина не годна взяти до рота, а при тім всїм не тілько що не відкладає нїчого до щадницї, але ще з кождим роком задовжуєсь.

Наука статистики виказує, що всї приходи наших хлїборобів разом вистають ледви на скупе прокормлене 2/3 людности. Отже решта, себто 1/3 населеня, задовжуєсь щорічно просто на се, аби не згинути з голоду.

Таким чином довги нашого хлїбороба ростуть значно швидче, як єго маєток.

Яка сила може в таких обставинах відвернути руїну від нашого народу, здержати шалений зрієт єго задовженя, а натомість прискорити зріст єго маєтку, зглядно ощадностий?

Спілки кредитові, яких сотки вкривають наш край послїдними роками що раз то густїйшою сїтю, причинили ся що правда чимало до управильненя грошевого господарства по наших селах. Вони підтинають лихву, подають догідний та дешевий кредит, вчуть самих хлїборобів газдувати чужими капіталами, і наламують недбалих до совістного і точного додержуваня своїх з'обовязань. Однак при тім всїм ті наші кредитові заведеня обертають переважно капіталами позиченими через центральні каси із поза границь нашого краю, бо ощадности зложені в сих касах самими хлїборобами не покривають навіть половини запотребованя. Нарід хоча не залазить вже тепер в довги лихварські, хоча господарює дешевше, то всеж таки зазичуєсь у чужих, зависить від чужої ласки, від чужої полїтики.

Аби ще й від сего лиха ратуватись, треба той нарід, що до тепер не вмів щадити, що живе з дня на день, безжурно, байдужно і легкодушно, втягати до способів такої ощадности, яка для него поки що найлекша і найдоступнїйша.

Отсей легкий і для кождого, навіть для найбіднїщого, доступний спосіб ощадности подає спілкова крамниця сист. Рочдель, через роздїл зиску в пропорциї до закупна.

Кожда, навіть найбіднїща родина потребує до житя ріжних артикулів як сіль, нафта, сїрники, мило, хлїб, мука, і т. и., та мусить те все за гроші купити. Порахуймо, що через цїлий рік на своє удержанє видасть якась родина лиш 100 корон і що ті всї до житя потрібні артикули купувала через цїлий рік в спілковій крамници сист. Рочдель. При кождім закупнї, хочби найдрібнїщім, видає крамар в спілковій крамници на уторговану квоту квіток. Отже ся родина, що закупила в тій крамници товарів за 100 корон, назбирає квітків разом на суму 100 корон і з кінцем року приносить їх до дирекциї крамницї до обрахунку. Тимчасом управа крамницї зладила рахункове замкненє за минувший рік і вичислила, що покривши всї видатки на оплату хати, опалу, сьвітла, крамаря, та відложеню якоїсь суми на резервовий фонд, ще від кождої корони торгу має чистого зиску по 10 сотиків. Згідно з приписами сист. Рочдель і постановами статута, цїлий чистий зиск, по покритю всїх адмінїстрацийних видатків та резерви, приходить до роздїлу між сих, що в крамници купували, в пропорциї до суми, яку дали спілцї уторгувати. На підставі замкненя рахунків випадає чистого зиску від одної корони прим. 10 сотиків, від 10 корон одна корона, від 100 корон десять корон. Оттим-то тій родинї, що принесла квітків на 100 корон, належить ся 10 корон дівіденди і спілка отсю дівіденду або виплачує їй в готівцї, або записує на єї імя на удїл.

Певне, що 10 корон не велика сума. Найдуть ся може такі, яким припаде тої дівіденди всего кільканадцять або кількадесять сотиків. Але треба порахувати, що сих кілька корон приходить тій родині, що купувала в спілці, так само, ніби дарунок або виграна на льотериї з тою ріжницею, що дарунки і виграна на льотериї не певні і трафляють ся рідко, а дівіденда від закупна приходить напевно і то від того, що купилось, що з'їлось, висьвітилось, або яким-небудь способом в хаті на буденні потреби з'ужилось.

Иньша родина чи особа, котра купувала товари де инде і також купила товарів за 100 корон в якомусь приватному склепі, не тілько що не ощадила ні сотика, але звичайне має довг, бо брала товари на борг і буде може мала доплатити ще кошти.

Тимчасом, хто купує в крамници сист. Рочдель і платить за все готівкою, не тілько не має ніякого довгу і клопотів, не тілько живе собі так само, або й ліпше, як той хто бере на борг де инде, нічого собі від уст не відоймає, але ще при кінци року відбирає дівіденду готівкою, від того всего, що пересьвітив, з'їв або випив. Може бути, що в молодій, слабій спілці системи Рочдель, де торги з разу малі а кошти адміністрациї значні, дівіденда не буде спершу виносила 10%. Може з початку дівіденда винесе лиш 5%, або 6%. Однак порахуймо, що банки та каси ощадности не платять від грошей зложених готівкою на ощадність більше як 5%. Тимчасом через купованє в спілці сист. Рочдель приходить нам 5—10% дівіденди від тої суми, яку ми видаємо на буденні потреби, або яку проїдаємо. Аби дати 10 корон відсотків від капіталу треба би продати корову або дві добрі без-

роги за 200 корон, занести гроші до каси і ждати цілий рік, аби від сих гроший наросло аж 10 корон. Ще може й так трафити ся, що в якім чужім банку не тілько не діждемо ся за рік ніякого проценту від своєї кервавиці, але й сама істина пропаде.

Спілкова крамниця сист. Рочдель платить отже визшу дівіденду від гроший виданих на буденні потреби, як щадниці могуть платити від вложених на проценти капіталів і то платить не за час, але від самої суми, без огляду, чи єї заплачено відразу, чи малими квотами через рік.

Ось чим притягають крамниці сист. Рочдель людий, та здобувають значне число членів всюди, де раз їх люди пізнали. Аби кількадесять чи кільканадцять корон відсотків наросло комусь в банку, треба мати в тім банку значнійшу готівку, треба бути зажиточним чоловіком. Бідний ґазда, що ледви має чим заплатити податок, або бідний зарібник, що живе з готівки заробленої при фабриці, зелїзници, в поли, чи при якому варстаті, дуже рідко коли має зложений якийсь капітал в банку чи щадници. Навіть добре платний ремісник ледви годен звести — як то кажуть — кінці до купи, бо має лиш се, що заробить, а що заробить то проїсть. Денне заробляє він кілька корон, місячно кількадесять, річно кілька сот, через свій вік заробить він та видасть кілька або й кільканадцять тисяч корон. Аби він з того заробку міг щось на ощадність відложити, треба би йому відоймити собі неодно від уст, треба би виречи ся неодної вигоди, може ліпшої страви, теплїйшого одягу, тютюну, напитку або розривки, а до того треба мати також сильну волю, треба оперти ся неодній покусї. Більша часть людий, особенне між нашим народом, того не потрафить. Одному тяжко зробити по-

чаток, иньшому перебивають ріжні надзвичайні видатки і так минає день поза день, рік поза рік, приходить старість, приходять хороби та нещастя і не тілько нема вже звідки щадити, але часто нема й звідки жити.

Як легко, як незамітно може заощадити собі гарну сумку кожда особа чи родина, що думає про будучність, приступає до спілкової крамниці сист. Рочдель, купує в тій крамници всї потрібні до житя товари і дівіденду лишає на удїл. Від зложеного таким чином удїлу платить спілка ще окремий процент (приміром 5%). По кількох роках призбируєсь вже капіталик. Того, що нїколи не щадив, кортить вже тодї до того капіталу докладати і так помалу, постепенно, виробляє ся зразу якесь слабе, а далї щораз то лїпше зрозумінє вартости гроша, врештї будить ся замилуванє, охота і нїби якась жилка ощадности.

Треба, щоби розбудженє тої жилки, того приспаного змислу і охоти до ощадности стало змаганєм всїх сьвідомих одиниць нашого народу, бо нарід, що не вміє щадити, не може добитись нїякого добробиту нї культури. Культура се громадженє скарбів і маєтків, але не закопаних в земли, захованих в стрісї або в полотнї. Культура, се громадженє капіталів по касах наших питомих заведень, які вели-б нашу торговлю, промисл, науку і штуку, які запевнили-б нам силу і независимість, перевагу і пошану в цівілїзованім сьвітї.

Нї пошани нї независимости нї сили не годні ми инакше добути як штукою і наукою. Наука всеж-таки і штука можлива тільки в народї, що має капітали здобуті промислом і торговлею на удержанє своїх поетів, артистів і вчених.

Промисл не можливий без торговлї, а торговля не мислима без капіталів. Народні капітали складають

ся з дрібних ощадностий одиниць зарівно богатих як і бідних. Богач нехай щадить бо може, бідний нехай щадить, бо мусить. Нема ніякого оправданя для сих, що марнують дрібні квоти, бо з дрібних крапель складають ся океани, а з дрібних сотиків капітали, які володіють сьвітом. Для того ніякий розумний чоловік не може легковажити сих дрібних квот, які має нагоду заощадити собі через відкладанє дівіденди в спілковій крамници сист. Рочдель. З тих сотиків витворять ся міліони, а з тої розбудженої жилки до ощадности, з того хисту до громадженя сотиків, витворить ся почутє потреби народної независимости.

X.

Для чого реєстровані крамниці ліпші від нереєстрованих крамниць?

До руїни всїх громадських, брацьких і читальняних крамниць, — крім боргів, людської байдужности і безголовя — причинює ся ще одна важна обставина. Вони мають за богато опікунів а не мають правного властителя. В зарядї крамниці має голос виділ читальнї, на тій підставі, що крамниця отворена за читальняні фонди. Мають там голос війт і радні, бо той будинок читальнї, де містить ся крамниця, стоїть на громадському ґрунтї. Має голос священик і брацтво, бо крамниця затягнула в скарбонї позичку. Всї вони радять і видають прикази та взаімно собі перешкаджають, а тимчасом крамар сьміє ся з них всїх нишком і робить, що сам захоче.

Аби покласти конець такому безголовю, треба засновувати крамниці на писаних контрактах (статутах), в яких наперед озна-

Чим ліпша крамниця реєстрована від нереєстрованої?

Крамниці нереєстровані: церковні, громадські, читальняні	Крамниці реєстровані (на статутах)
1. Не мають звичайно писаного контракту ні статута і через те часто приходить до сварки в їх заряді або марнованя фондів.	1. Мають статут, де означено ясно і точно обовязки і права членів, ціль стоваришеня, способи ужитя фондів і розділу зисків спілки, обовязки і відвічальність управи.
2. Політичні власти мають право вмішувати ся до їх управи і касувати їх. За дрібне нераз нарушенє статута розвязує староство читальню і запечатує крамницю. Таким чином в одній хвили пропадає праця десяток літ.	2. Тілько краєвий Союз Ревізийний, котрому стоваришенє піддаєсь добровільно, зглядно ц. к. Суд торговельний, може за грубе нарушенє статута або занедбанє обовязків чи надужитє власти потягнути управу до одвічальности.
3. Ніхто фаховий звичайно не має доступу до їх контролї і через те діють ся в них цілими десятками літ непорядки.	3. Мусять належати до Ревізийного Союза і піддавати ся фаховій контроли, а за надужитя могутъ бути члени управи потягнені до судової одвічальности.
4. Платять відносно за значні податки або ухилюють ся від податків через фальшованє рахункових замкнень.	4. Під певними умовами могуть бути увільненими від податків і безпосередних скарбових належитостий (упрівілеєні).
5. Ніколи не могуть дійти до значнійшого розвою, бо не дають членам ґваранциї за вложені капітали.	5. Могуть розвивати ся без обмеженя, бо члени відповідають за з'обовязаня Спілки своїм майном, а ревізийні Союзи пильнують ладу та правильного ужиткованя фондів

Крамниці нереєстровані: церковні, громадські, читальняні	Крамниці реєстровані (на статутах)
6. Не обовязані вести рахунків ні предкладати їх кому небудь. Через те ніхто не знає їх маєткового стану та господарство ведесь там напомацки.	6. Обовязані до веденя рахункових замкнень після строгих засад книговодства і до публичного складаня рахунків.
7. Доступ до них мають або лиш члени брацтва тверезости, або лиш радні або самі читальники. Через те ті крамниці мають все за собою лиш якусь одну партию в селї.	7. В стоваришенях основаних на законї з 9/4 1873 число членів не сьміє бути обмеженим. Кождий може бути членом спілки, коли підпише декларацию і зложить удїл. Завдяки тому вся людність одної місцевости може стати єї членами.
8. Роздїл або ужитє зисків не все відповідає бажаню людности. Через те сварки і ворогованє.	8. Роздїл чистого зиску означений наперед статутом і залежить від рішеня загальних зборів.
9. Переведенє якої небудь системи і ладу тут немислиме, бо заряд не має до того правної сили, та лад противить ся інтересам певного гуртка людий, що крамницю визискує і обкрадає.	9. Спосіб веденя підприємства означений докладно статутом або реґуляміном і дві-три особи не могуть тут кирнити, поки загальні збори не змінять статута.
10. Через всї свої хиби і недостатки та надужитя вони бувають звичайно гнїздами деморалїзациї і зневіри місцевої людности.	10. Ясна і гуманна цїль, випробовані способи, безпеченьство і лад в зареєстрованих спілках стають для села школою господарства і ощадности.

чено, хто має до крамниці право і як має ся добром спілки орудувати.

Повизше, на стр. 43 і 44, подаємо порівнанє користий, які дають крамниці реєстровані (на статутах) і хиб, які мають крамниці нереєстровані.

XI.

Загальні поясненя про статут.

Спілки для торговлї і промислу сист. Рочдель основують ся на підставі закона з 9 квітня 1873, Взд. ч. 70., про заробково-господарські стоваришеня.

§. 3 сего закона вимагає до заснованя стоваришеня:

1. Приняти фірму стоваришеня;

2. Зладити на письмі спілкову умову (статут);

3. Вписати сей статут у реєстр стоваришень.

1. Дотично фірми стоваришеня постановляє §. 4 закона про заробково-господарські стоваришеня ось-що:

а) Фірма стоваришеня має бути взятою з предмету підприємства, себ-то у фірмі має бути зазначеним виразно рід підприємства, причім вільно вибирати загальні означеня о стілько, на скілько вони не противлять ся повизшим вимогам. Вільно отже вибрати на фірму для заробково-господарського стоваришеня такі назви. як спілка господарства і торговлї, спілка для торговлї і промислу, далї „Достава“, „Взаїмна Вигода“, „стоваришенє господарське“, „стоваришенє споживне“ і т. д.

б) Фірма стоваришеня має містити в собі означенє „зареєстрована Спілка“ і отвітно до рода поруки,

додаток „з необмеженою порукою“ або „з обмеженою порукою“.

Слова „зареєстрована спілка“ мають наступати зараз по назві фірми, а на кінци має стояти означенє рода поруки. Иньший уклад, як пр. зареєстрована магазинова Спілка“ або неясне означенє рода поруки, невідповідає повизшому приписови і не може мати місця, а при зареєстрованю може стати причиною відкиненя поданя о впис до реєстру.

Дотично родів поруки треба знати ось-що: в стоваришеню заснованім на необмеженій поруці ручать члени на випадок ліквідациї або конкурсу стоваришеня за всї з'обовязаня його, о скілько до їх покритя не вистають актіва, солїдарно, цїлим своїм маєтком (§. 53 закона).

В стоваришеню заснованім на обмеженій поруці, ручить кождий член на випадок ліквідациї або конкурсу, о скілько статутом не означено визшої поруки, не тілько самим своїм удїлом, але ще й дальшою квотою до висоти того удїлу (§. 76 закона). Закон позволяє отже приймити в статутї також пяти, десяти або і більше-кратну поруку. Але поруки дальшою квотою до висоти удїлу закон вимагає безусловно.

Насуває ся тепер питанє, який саме рід поруки користнїйший для Спілок сист. Рочдель. На підставі досьвіду з послїдних лїт засновують ся спілки того рода майже виключно з обмеженою порукою і показує ся, що обмежена порука для спілок сист. Рочдель зовсїм достаточна.

Треба також тямити, що спілкова крамниця з обмеженою порукою може притягнути далеко більше членів, чим з необмеженою, бо при обмеженій поруці

кождий член вже наперед докладно знає, до якої квоти ручить за зобовязаня спілки.

Впрочім у нас при розвою і розповсюдненю Спілок ощадности і позичок сист. Райфайзена, які з малими виїмками основані на необмеженій поруці, розвій спілкових крамниць з необмеженою порукою натрафляв-би на великі перепони.

в) фірма не може містити імен спільників або иньших осіб. Отже фірма має бути річева, аби виключити помилку з боку публики, яка моглаби уважати особу в фірмі означену за властителя або співвластителя фірми. За те вільно приймати у фірмі імена алеґоричні, як приміром спілкова крамниця „Єдність“, „Родина“, „Спільність“, „Поступ“, „Згода“; особенне по тих місцевостях, де вже істнують заробково-господарські стоваришеня, дуже порадно вибирати такі назви, що відразу означують характер стоваришеня, як приміром: „Спілкова Крамниця“, „Власна Поміч“ і т. и.

г) Кожда нова фірма має ріжнити ся виразно від всїх иньших фірм в тій самій місцевости, або тій самій громаді заснованих реєстрованих стоваришень. Кожде стоваришенє має виключне право послугувати ся своєю зареєстрованою фірмою. Нікому иньшому не вільно послугуватись тою самою фірмою. Коли-б хтось всеж таки поважив ся се зробити, тоді може покривджене стоваришенє заборонити уживаня однозвучної фірми або узискати судову заборону. Закон приписує, що нова фірма має ріжнити ся виразно від всїх иньших, в даній місцевости вже зареєстрованих фірм. В наслїдок того може торговельний суд відказати зареєстрованя навіть такій фірмі, яка вправдї звучить инакше від иньшої, давнїйшої фірми в тій самій місцевости,

але виказує тільки невначну ріжницю, що каже догадуватись заміру викликувати баламутство.

Зовсім те саме дотичить філії. Коли закладає ся філію в якій місцевости або громаді, де вже істнує рівнозвучна фірма, тоді треба до фірми філії приймити такий додаток, яким вона ріжнила-б ся від фірми того самого імени в тій самій місцевости (§. 6 розпор. з 14 мая 1873).

2. Другим вимогом при заснованю, є зладженє на письмі спілкової умови (статута). Статут має відповідати в головній основі певним вимогам, вичисленим в §. 5 закона про зар.-госп. стоваришеня. Впрочім може він від постанов того закона тільки в сих точках відступати, при яких се виразно допущене (§. 11).

Новикови в засновуваню спілкових крамниць прийшло-би ся доволї тяжко зладити статут, який відповідав би всім технїчним вимогам закона. Тимчасом до тревалого і здорового розвою споживної спілки безусловно потрібний добрий статут, яко підвалина всякої спілкової орґанїзациї. Краєвий Союз кредитовий у Львові, Ринок 10, випрацював в тій цїли взірцевий статут, який відповідає всім вимогам законів і розпоряджень та всім технїчним судовим урядженям.

Супроти того відпадає потреба докладнїйшого поясненя взірцевого статута. Треба тільки піднести, що після §. 5, точка 13 закона про стоваришенє, має статут містити назвища першої дирекциї або сих осіб, які мають перевести зареєстрованє стоваришеня. Отсему вимогови вдоволяє ся таким чином, що при кінци статута додає ся клявзулю, в якій виписує ся назвища управи, вибраної на основательских зборах і уповажненої до зареєстрованя стоваришеня. У взірцевому статутї містить ся і сей уступ яко „переходова“ постанова.

Позаяк спілкова умова, згідно з постановами закона, має бути зладженою на письмі, треба, аби на основательских зборах підписали єї власноручно всї особи, що приступають до стоваришеня, яке основуєсь, бо аж через підписи набирає сей статут правної сили*.

Підписані особи становлять стоваришенє. Особи, що приступають до стоваришеня по основательских зборах мають зложити окремі заяви приступленя на письмі. (§. 3 закона про стовар.).

3. Третим і послїдним услівєм заснованя стоваришеня єсть записанє спілкової умови до судового реєстру. Аж через отсе зареєстрованє вступає стоваришенє законно в житє і члени набувають всї отсї права, зглядно підоймають ся всїх обовязків, означених законом про стоваришеня. Перед доконанєм впису до судового реєстру, стоваришенє, яко таке, не істнує, (§. 7 закона). З того виходить, що перед доконанєм впису в реєстр стоваришень, стоваришенє не має права заключати нїяких важних інтересів, нї затягати з'обовязань, але що за інтереси і з'обовязаня отсї відповідають лично і солїдарно особи, які ті умови заключили, зглядно з'обовязаня затягнули. Оттим-то не порадно перед доконанєм зареєстрованя полагоджувати такі справи, з яких могуть повстати які небудь з'обовязаня. Остерігає ся також перед отвиранєм склепу, заки стоваришенє зареєстровано, бо з того могуть для дотичних осіб вийти дуже легко ріжнородні клопоти.

До того ще треба додати, що з виїмком Відня, Праги і Трієсту, до веденя реєстру стоваришень покликані суди краєві зглядно окружні.

---

* Стемплева належитість не платить ся від сих підписів. Безпосередна належитість під статута оплачує ся після закона з 21 мая 1873 Взд. Ч. 87, від доконаних вплат на удїли.

XII.

Услівя потрібні до заснованя Спілки.

Здоровий і тревалий розвій Спілки для торговлї і промислу сист. Рочдель залежить від того, чи 1) в громадї загалом найдуть ся умови до розвою торговлї, а відтак, чи 2) найдуть ся і люди спосібні зрозуміти і перевести в житє засади сист. Рочдель.

Торговля має по тих громадах вигляди на розвій, де місцева людність продукує більшу скількість збіжа, садовини, огородовини, худоби, безрогів, дробу та иньших господарских плодів, вивозить ті плоди або продає їх на місци і удержує ся по части із придбаних за ті плоди гроший, або де жерело удержаня становить домашний промисл та денні зарібки. По тих громадах людність приневолена купувати за готівку чимало потрібних до житя знадобів, як артикулів поживи, товарів корінних і кольонїяльних, всїляких артикулів до буденного ужитку, напитків, товарів блаватних, виробів з дерева, скіри, шкла, глини, металю. Всїх тих товарів достатчує народови по селах величезне число дрібних посередників, які ведуть між собою завзяту конкуренцию. Найчастїйше уживаним в тій борбі способом буває обнижуванє детальної цїни деяких товарів. Не кождий, що лакомить ся на дешевий товар, розуміє, що обнижуванє детальної цїни можливе тільки до певної границї. Торговлю веде купець для зиску і продавати товарів „за безцїн“, „низше цїни кошту“, як се оповіщують деякі спекулянти, нїякий солїдний купець не може. Коли-ж який купець продає для конкуренциї товар справдї за безцїн, то певно

продає якесь дрантє, або відбиває собі сю втрату на иньших товарах, які продає знов дорожше. Таке веденє торговлї називає ся „нездоровою“ або „нечесною“ конкуренциєю, бо кривдить иньших купців і консументів. Нездорову і нечесну конкуренцию можливо поборювати тільки ширенєм осьвіти і орґанїзациєю солїдної і здорової торговлї. На жаль, мало людий у нас розуміє, що солїдна і чесна торговля дає тревалїйші зиски і має кращу будучність від нездорової і нечесної спекуляциї. Наш сїльский нарід непросьвічений, торговлї не розуміє і нехтує єї, як щось маловажне і недостойне ґазди, однак товар по неволї купує і рад-нерад терпить від посередників визиск. Тимчасом досьвід показує, що ті нечисленні одиниці з поміж нашого сїльского населеня, що взяли ся до веденя торговлї навіть без достаточного капіталу, без достаточної осьвіти і знаня купецтва, все-ж таки виходять на торговлї не зле, а навіть дорабляють ся маєтків. З малими виїмками, натомість, дуже слабо розвивають ся по наших селах торговлї ведені під фірмою і на рахунок громади, читальнї, скарбони або приватної спілки. Причиною буває тут звичайне: 1. безмірне боргованє; 2. недостаточна контроля крамаря і 3. байдужність загалу до цїлий і задачий інституциї. Коли пригадати в додатку, що і ті читальняні, церковні і спілкові торговлї ідуть з першу всегда знаменито, поки не зруйнує їх нездала адмінїстрация і вичислені на стор. 12—13 хиби, стане очевидним, що в тих селах, де тільки людність має значнїйші доходи в готівцї, бувають переважно добрі услівя до розвою Спілки для торговлї і промислу сист. Рочдель. Треба тільки забезпечити собі людий спосібних зрозуміти і виконати в практицї засади сист. Рочдель. Торговля загалом а сист. Роч-

дель спеціяльно, у нас річ нова. Аби запевнити собі успіх, треба передовсім знайти до помочи дві-три особи, що не подають ся легко перед перешкодами, ні не виминають перепон, але що вміють їх переломати і поконати. Відтак до співучасти в заснованю Спілки треба принайменче 12 до 15 охотних людий. Менче число не вистане до уконституованя ся Спілки, себто до вибору ради і управи. Тим основателям треба докладно пізнати статут і зрозуміти постанови дотично поруки, виключеня кредиту, контролї крамаря, роздїлу зисків, ради, управи, а також цїлий Спілки, єї фондів і веденя.

Треба дальше, щоби між основателями найшли ся принайменче чотири особи з основним шкільним образованєм, зовсїм вправні в письмі і рахунках і спосібні заняти чотири найважнїйші становища: Голови ради, справника, касиєра і секретаря управи.

Голова ради має верховний нагляд над загальним веденєм Спілки. Він не потребує вести нїяких рахунків анї полагоджувати писем нї буденних справ, однак має обовязок знати про всї подробицї веденя Спілки і розуміти ся добре на тім, яким способом ті справи мають бути полагоджувані. Він отже просто контролює, чи і як сповняють свої обовязки справник, касиєр і секретар Управи.

Справник єсть дїйстним управителем Спілки, він купує гуртом товари, установлює на них детальні цїни, відбирає посилки і провірює, чи якість відповідає замовленю, пильнує ладу в крамници і виконуваня приписів закона, видає всї припорученя і указки крамареви, веде кореспонденцию (переписку), підписує фірму Спілки, має другий ключ від каси і доглядає правильного єї веденя, заступає стоваришенє судово і позасудово.

Книговодець (секретар) веде рахункові книжки і викази та по скінченю кварталу виготовлює на підставі книг замкненє рахунків і білянс.

Касиєр має обовязок відобрати щоденне від крамаря уторговану готівку, а в міру потреби видавати справникови і крамареви потрібну готівку на видатки. Без єго відома не вільно ні справникови ні крамареви видавати нічого з уторгованих грошей. На кожду відобрану квоту торгу від крамаря має касиєр видати посьвідченє таким способом, що підписує в підручній книжці крамаря суму денного торгу. Касиєр также приймає гроші на щадницю і уділи, звертає їх і виплачує від них дівіденду і процент. Касиєр разом зі справником виплачують, в днях і годинах з гори означених, дівіденду від закуплених товарів. На всї видатки, що не є виплатою претенсиї члена до Спілки з титулу уділу, ощадности, проценту або дівіденди, має касиєр переховувати окремі квіти або сальдовані фактури. Также всї иньші вартні папери і документи переховує касиєр під ключем в зелїзній касї.

Вже з того зіставленя обовязків поодиноких членів Управи видко, які кваліфікациї мають мати кандидати на ті становища. Справник має розуміти ся на всїм, що дотикає Спілки і бути душею інституциї. Касиєр має бути передовсїм чоловіком вповнї достойним довіря, бо через єго руки переходить все майно Спілки. Книговодець має роботу дуже просту і легку, однак від него вимагає ся докладности і вправного та безпроволочного виготовлюваня рахункових виказів і замкнень. Розуміє ся, що крім того всї члени Ради і управи мають бути людьми бездоганного характеру, мати довірє і повагу серед місцевої людности і охоту до ви-

конуваня повизше вичислених обовязків за невелике відшкодоване. Рада сповняє свої обовязки безплатно.

В тім місци годить ся остерегти членів-основателів перед небезпеченьством, яке грозить нашим заведеням і цілій нашій організациї від складаня всїх урядів, — справника, касиєра і книговодця разом, — в руки одної особи. Через те, що по селах, а навіть місточках і містах, нераз мало є наших людий, охотних до громадяньскої роботи, спихає ся у нас радо тисячні обовязки на плечі одної особи, що припадково має більше часу, оборотности і доброї волї. Чимало людий хвалить собі таке заведенє, що один робить, а прочі дивлять ся і потакують. Але справа народна все на тім зле виходить. Людина обтяжена ріжними обовязками не годна сповняти як слїд нї одної роботи, лиш все робить о стілько, о скілько їй вистане на се часу. Ріжні уряди дають певну силу та власть, яка вироджуєсь в людинї на самоволю і легковаженє поглядів других осіб. В економічних заведенях, як пр. Спілкові крамниці, особа, що єсть рівночасно справником, касиєром і книговодцем недопускає до себе нїякої контролї і загал, хоч як радо дивить ся на чиюсь роботу, все-ж-таки зражуєсь до такої Спілки і не має довіря до єї управи, хочби дотична особа була того довіря вповнї достойною. Врештї, коли особу, що була в якійсь Спілцї в с ї м, забере перенесенє або смерть, — тодї Спілка упадає, бо нїхто не знає, як єї вести. Треба отже памятати, що р о з д ї л ч и н н о с т и й і в и р о б л е н є б і л ь ш о г о ч и с л а о с і б с п о с і б н и х д о у п р а в и, с е е л є м е н т а р н і з а с а д и в с я к о ї о р г а н ї з а ц и ї.

Треба врештї памятати, що С п і л к а н е м о ж е о б і й т и с я б е з о б о р о т н о г о і ч е с н о г о к р а м а р я. Де нема практично виробленого крамаря, що

розуміє ся на торговли мішаних товарів, там треба принайменче постарати ся о чесного хлопця або дівчину, спосібну до виобразованя і виробленя на склепового помічника і продавця.

Де нема в селї людий спосібних виконати визше пособлені обовязки, там належить поки-що залишити заснованє Спілки сист. Рочдель і заняти ся постепенним приготовленєм та витворенєм услівій потрібних до елементарної економічної орґанїзациї.

XIII.

Що треба приладити перед заснованєм Спілки?

Коли вже найшли ся всї поособлені в попереднім уступі необхідні услівя, треба ініціяторам порозуміти ся остаточно дотично всїх подробиць заснованя, аби з гори усунути всї несподїванки і розчарованя. Треба отже:

1. Списати на картцї назвища тих, що заявили готовість приступити до Спілки і обчислити, чи зложений ними капітал стане на заснованє і чи між ними найдуть ся відповідні кандидати на Раду і Управу. Евентуально треба заняти ся приєднанєм сих, що могуть придатись в орґанїзациї.

2. Треба звернути ся до „Народної Торговлї“ у Львові з донесенєм про намір заснованя Спілки сист. Рочдель і з прошенєм фахової помочи при заснованю і уведеню Спілки в житє. З огляду на се, що „Народна Торговля“ готова підпирати ініціятиву орґанїзациї Спілок для торговлї і промислу сист. Рочдель і на жаданє ініціяторів вишле свого делеґата на основательскі Збори, а відтак

на уведенє Спілки в житє, належить вперед порозуміти ся з дирекциєю „Народної Торговлї“ дотично речинця основательских Зборів. Фахова поміч на основательских зборах, при зареєстрованю, заведеню діловодства, книг і уладженю цілої адміністрациї може заощадити ініціяторам богато клопоту, а Спілці кошту, перепон і заводів. До того, під певними услівями, Спілка для торговлї і промислу може користувати ся і в дальшім розвою правною і купецькою порадою „Народної Торговлї“. Іменно по мисли свого статута, зміненого і доповненого рішенєм Загальних Зборів з дня 1 падолиста 1907 р. „Народна Торговля“ зар. ст. з обм. пор. у Львові „має бути також союзом торговельним стоваришень заробково-господарских, заснованих на підставі закона з д. 9 квітня 1873 р. Взд. ч. 70, котрі приступлять в єї члени (§. 1)“, має „орґанїзувати торговельні стоваришеня, контролювати дїяльність тих стоваришень торговельних, котрі приступлять в єго члени, як також удїляти тим стоваришеням приступного кредиту товарового (§. 4, е).

На підставі одержаного зголошеня „Народна Торговля“ вишле ініціяторам друки обчислені по цїнї власних коштів, іменно статут і заяви приступленя потрібні на основательских Зборах. В сих друках належить ініціяторам розглянути ся ще перед Зборами, бо пр. в статутї певні параґрафи мають бути ухваленими на Зборах, отже треба їх обдумати і приладити. До таких постанов, які треба наперед обдумати, належить:

а) Місце осїлости Спілки;

б) Округ дїяльности;

в) Висота поруки;

г) Розділ чистого зиску;

д) Постанови дотично ощадностий і їх опроцентованя;

е) Означенє висоти виписового*).

3. Дневний порядок і скликанє основательских Зборів. Про скликанє Основательских Зборів не треба повідомлювати політичної власти. Такі збори могуть відбути ся яко збори читальні, брацтва, або яко довірочні збори осіб запрошених лично основательским комітетом. Коли крім самих основателів, що заявили вже охоту приступити до Спілки, мають прибути на збори і прислухувати ся нарадам, также ширші круги запрошених осіб, то треба згідно §. 2. закона про збори з дня 15/XI, 1867 Взд. ч. 135., найменче на три доби наперед подати до староства повідомленє про скликанє зборів з поособленєм дневного порядку (програми зборів). В інтересї Спілки лежить, аби як найбільше число людий пізнало і порозуміло цїли Спілки та способи, якими їх Спілка задумує осягнути. Дуже порадно заінтересувати присутних на зборах відповідним відчитом про значінє Спілок для торговлї і промислу. Однак в того рода відчитах треба обминати всї суспільні і політичні доктріни і обмежити ся до поданя інформаций про орґанїзацию і способи веденя та матеріяльні користи Спілок сист. Рочдель. Найважнїйшими справами, які мають рішитись на основательских зборах є ухваленє статута, а відтак вибір Ради і Дирекциї.

---

*) Вписового (вступних оплат) система Рочдель не знає. Виписове (оплата при виступленю) показує ся заведенєм справедливійшим і практичнїйшим.

Дневний порядок Основательских Зборів має отже обіймати: 1. Отворенє Зборів (евент. відчит); 2. Ухваленє статута і підписанє декляраций і 3. Вибір Ради.

XIV.

Основательскі і заразом І-ші Загальні Збори.

Тимчасовий провід на основательских Зборах обіймає звичайно той, хто їх скликував і він завзиває присутних на зборах до вибору предсїдателя. Вибраний предсїдатель (голова) зборів покликує відповідну особу до писаня протоколу. Дальший хід зборів має відповідати дневному порядкови.

1. Коли отвирає ся збори відчитом, треба, щоби той відчит не був занадто довгим і щоби по можности причиняв ся до поясненя орґанїзациї Спілок сист. Рочдель.

2. Ухваленє і підписанє статута відбуває ся таким чином, що хто-не-будь із присутних відчитує параґраф за параґрафом взірцевого статута, а відтак на підставі рішеня Зборів доповняє ся ті параґрафи, яких зміст полишено признаню основателїв. При ухвалюваню змісту сих параґрафів треба передовсїм брати під розвагу місцеві обставини. Рівночасно однак треба числити ся і з провідними гадками сист. Рочдель. Неналежить также допускати до довгої дискусиї над тими параґрафами, які вже взірцевий статут подає готові, бо лиш на скрізь фахові і досьвідчені люди могли-б тодї сказати щось путнього. Натомість змінюванє взірцевого статута людьми нефаховими може мати лиш той наслїдок, що збори вмісто 2 годин, будуть тревали 4 або 6, що реєстрованє припізнить ся о кілька

неділь, через переписуванє цілого статута (4 рази), щокошти реєстрованя через те зростуть значно, а вкінци ц. к. Суд окружний такий статут, попсований нефаховими людьми, відкине. Статут, виданий Краєвим Союзом кредитовим, укладали правники з довголітним досьвідом і основним знанєм орґанізациї господарских і заробкових стоваришень, а до того той статут вже був кількадесять разів реєстрованим, ц. к. Суди єго знають і найлекше реєструють, коли нема в таким статуті більших змін. Дотично сих постанов, які рішають ся на зборах, треба тямити ось що:

а) Осілість Спілки (§. 1. стат.), треба установити в тій громаді, що є огнищем для людности в окрузї Спілки.

Фірму Спіки (§. 1 стат.) вибирає ся коротку і просту пр.: Спілкова Торговля в . . . . (місцевість).

б) Округ Спілки (§. 7. стат.), не може бути широким і має обіймати тільки ті громади, яких людність живе зі собою у живійших зносинах і звязку. Розвій Спілки залежний не від самого числа членів але від того, чи і кілько своїх потреб они заспокоювати будуть за єї посередництвом. Сю ціль може осягнути Спілка найпевнійше таким чином, що обмежить свою діяльність до кількох громад получених зі собою положенєм і добрими дорогами.

Висоту першої рати на удїл (§. 9) установлює ся з тим наміром, аби не утруднювати приступленя до Спілки навіть найбіднійшим, отже пр. на 1 К. В такій висоті установляє ся также рати, якими член має право доповнити свій удїл, памятаючи на се, що дівіденда від закупна призначена передовсїм на дописуванє до удїлів, а відтак аж, коли-б ся дівіденда не вистала, обовязаний член вплачувати рати на удїл готівкою.

Висота одного уділу (§. 15 стат.) не може бути дуже значною, аби не замикала доступу біднійшим, але також не може бути, подібно, як се діє ся в Спілках ощадности і позичок, зовсім для розвою Спілки байдужною. Спілки сист. Рочдель числять передовсім на уділи членів, а не на ощадности. Участь члена в підприємстві, до певного степеня різиковнім, має тоді значіня моральне, коли той член відповідає за з'обовязаня Спілки певною, хочби і невеличкою частиною свого маєтку і коли розуміє він також вартість своєї живої, діяльної співучасти в підприємстві через купованє в Спілці, вплив на вибір управи, контролю адміністрациї, підпиранє інтересів Спілки все і всюди словом і ділом. Без такої живої співучасти складанє уділу, хочби і значного, не має ваги ні вартости, бо Спілка сист. Рочдель то не щадниця, ні банк, тільки підприємство основане на прінціпі самопомочи. Зваживши те все, треба приняти, що найнизшим уділом була-б пр. квота 10 К, а найвизшою квотою 20 К, і в сих границях треба установити висоту уділу.

в) Висота поруки (§. 24, б) членів за з'обовязаня Спілки має в Спілці для торговлї і промислу сист. Рочдель иньше значінє, як в Спілках кредитових (пр. сист. Райфайзена). В спілці сист. Рочдель вірителями бувають переважно самі члени. Члени Спілки складають закладовий капітал і передовсім обертають в початках сим закладовим капіталом. На кредит Спілка не сьміє купувати ні продавати, отже з того боку різико виключене. Щадничі вкладки мають відмінне значенє, бо щадять і складають ті ощадности в Спілці самі члени таким чином, що тільки купують за готівку, а відповідну пайку належного кождому членови зиску дописує спілка до єго уділу, Отже ті капітали, якими обер-

тає Спілка, хоч в дійсности творять ся дорогою ощадности, мають все-ж таки законну форму уділів, збільшують власний капітал Спілки і єї кредитову силу. На щадничі вкладки, в строгім того слова значіню, не потребує Спілка числити, бо при добрім господарстві єї власний капітал збільшує ся відповідно до запотребованя. Розуміє ся, що се запотребоване оборотового капіталу в Спілці для торговлї і промислу без порівнаня менче як в Спілці кредитовій. Отже вистане для Спілки приняти поруку обмежену до 5 або 10 кратної висоти уділу. Порука необмежена для Спілки сист. Рочдель не потрібна і тільки відстрашувала-б людий від записуваня ся в члени.

Обовязки членів (§. 24 стат.) треба означити ясно і певно пр.: „Купувати всї товари, які держить крамниця, тільки за єї посередництвом“. „Платити за все готівкою; жадати купонів на кожду заплачену за товари квоту; доповнити передовсїм свій уділ дописуваною дівідендою від закупна; брати участь в Загальних Зборах і т. д.“

г) Роздїл зисків.

§. 52 взірцевого статута постановляє, що Загальні Збори мають передовсїм призначувати одвітну квоту на резервовий фонд стоваришеня, а відтак дальшу квоту на дівіденду від членьских уділів та на иньші цїли. З огляду на се, що статут системи Рочдель не жадає від членів вписового, яке складали-б всї члени Спілки при вступленю, тільки вдоволяєсь так званим „Виписовим“, побираним від тих членів, що уступають добровільно, треба забезпечити правильний зріст резервового фонду иньшим способом. Іменно система Рочдель, руководячи ся кооперативними засадами

власної помочи членів, відкидає з гори всяку поміч від яких небудь властий чи заведень у формі дарів чи субвенций. Оттим-то лишає ся тільки один спосіб витвореня того резервового фонду, призначеного передовсім на покритє евентуальних страт, можливих в кождім підприємстві, іменно: призначувати на збільшенє резервового фонду якусь часть (пр. 10%) чистого зиску.

Крім того треба призначувати щорічно певний процент того зиску (пр. 5%) на цїли піднесеня осьвіти в тій громадї, де Спілка має свій осїдок. Здоровий і тревалий розвій Спілки забезпечений тільки тодї, коли рівночасно з єї економічною дїяльністю пійде осьвіта членів і всеї місцевої людности. Матеріяльні зиски, се тільки вихідна точка орґанїзациї, лиш спосіб згуртованя людности і приєднаня єї до сьвідомої кооперативної працї. Остаточна і єдина цїль Спілки, якої не вільно нїколи спускати з очий, то забезпеченє членам економічної і полїтичної независимости принайменче в такій мірі, яка безусловно потрібна до культурного розвою народу. Сеї цїли досягає Спілка:

1) Через пояснюванє членам на квартальних Зборах статута, орґанїзациї і способів дїяльности Спілки.

2) Уряджуванє своїм коштом і заходом курсів для анальфабетів, відчитів про спільництво, єго значінє і здобутки по иньших краях.

3) Удержуванє власної бібліотеки для місцевої людности, з особенним увзглядненєм творів змісту економічного.

Для сповненя сеї задачі не треба сум великих. Вистане 5% річних зисків, тільки треба сих кільканайцять чи кількадесять корон ужити розумно так, аби

не минулись на марне. Закупленє маґічної ліхтарні з образами западної цівілїзациї, спілок, сільского житя в Данії, Швайцариї, Чехії, Німеччині, Угорщині, може бути пр. одним із перших набутків. Випозичуванє того інтересного приладу иньшим громадам та читальням на збори, може покрити первістний кошт незадовго і ліхтарня лишить ся відтак рентовим жерелом осьвіти та заінтересованя.

Аж відтак, коли вже призначено певну часть зиску на резервовий фонд і на осьвіту, обчислює ся, кілько лишило ся до розділу між членів, титулом дівіденди від закупна і від уділів.

Розумієть ся, на сам розділ зисків прийде час аж на найблизших річних загальних Зборах членів для затвердженя замкненя рахунків. Однак треба вже наперед пояснити членам докладно значінє §§. 21 і 52, щоби обминути односторонне і фальшиве розумінє того розділу та получене з тим схибленє розвою спілки.

д) Процентову стопу від вкладок ощадности найкраще установити мірну, звичайно приняту околичними банками.

Коли статут таким чином в цілости перечитано і доповнено, треба завізвати присутних до підписаня того статута. Іменно статут (устав) стоваришеня, се нїщо иньше, як умова, або контракт між спільниками (членами) того стоваришеня. Аби стоваришенє (спілка) була заснованою або завязаною мають спільники підписати статут яко контракт. З огляду на се, що на самім статуті, яко друку, нема тілько місця, аби відразу кількадесять членів могло єго підписати, — мають члени попідписувати заяви приступленя, кождий окрему, як Взір, стр. 64. Підпис на такій заяві має зовсім те саме

Взір заяви.

[Вільне від стемпля по мисли §. 2. зак. з дня 21. мая 1873. Взд. ч. 87]

Ч. п. Спису членів: ____

ЗАЯВА ПРИСТУПЛЕНЯ ДО СТОВАРИШЕНЯ:

[стампіля]

Я, низше підписан ..... заявляю сим, що приступаю яко член до стоваришеня:

[стампіля]

з ..... уділ ..... в квоті ..... корон, словами: ..... корон і піддаю ся всім постановам статута з дня ..... 19 ..... р., вписаного в реєстрі заробкових і господарских стоваришень на підставі рішеня ц. к. Суду ..... яко торговельного в ..... з дня ..... ч. фірми ..... дня ..... року.

Власноручний підпис приступаючого: .....

Увага: Коли приступаючий не уміє писати, то має сам **власноручно** положити знак хреста в присутности 2 сьвідків, з котрих один допише при тім єго імя і назвище. Оба сьвідки мають також підписати ся.

На жаданє підписав яко сьвідок: .....

(другий сьвідок): .....

Місце замешканя підписаного: .....

Характер або званє: .....

Ухвалою Управи Стоваришеня з дня ..... принято в члени.

Підпис управи: ....

значінє, що підпис на самім статуті. Завзиваючи отже присутних до підписуваня заяв, треба їм те все коротко пояснити.

Самої чинности підписуваня треба так допильнувати, аби всї підписи були покладені згідно з поясненями напечатаними на заявах*).

Скоро попідписувано статут, зглядно заяви, приступаєсь до дальшої точки дневного порядку. Від тепер збори перестають вже бути основательскими та стають ся І. Загальними Зборами стоваришеня, в котрих могуть брати удїл лиш особи, що підписали заяви, себ-то стали членами стоваришеня.

Вибір Ради відбуває ся відповідно до постанов §§. 38 і 50 статута. При виборі Ради голосуєсь відразу на всїх членів Ради картками. Після доконаня вибору має Голова зборів сконстатувати вибір і подати зборам до відомости. Відтак вибрані члени Ради мають заявити, чи вибір приймають і отся заява має бути зазначена виразно в протоколї. Після того перериває Голова на

---

*) Хто вміє писати, аби навіть невиразно і незугарно, має підписатись на заяві сам, власноручно.

Хто писати не вміє, той має власноручно взяти перо і зробити сим пером знак хреста на заяві, а сьвідок має коло знаку хреста виписати єго імя і назвище і під тим назвищем помістити клявзулю: „На жаданє підписав“, та врештї коло того має сам сьвідок підписатись. Крім тої особи, що підписувала неграмотного, має підписатись на тій заяві ще другий сьвідок, письменний; сама стампіля не може заступити підпису; коли заяву приступленя підписує якесь стовиришенє або загалом правна особа, треба, аби на заяві була витиснена єї стампіля або виписана фірма і під тою стапілею мають покласти свої підписи дві особи управнені статутом до підписуваня дотичної фірми. Заяви, на яких покладено саму стампілю або печать якоїсь фірми чи моральної особи, без 2-х підписів, як визше, уважають ся непідписаними.

хвилю збори, для уконституованя ся Ради. Вибрана Загальними Зборами Рада вибирає відтак дальше, на основі §. 30 статута, Управу.

В тій цїли має Рада наперед уконституоватись, вибираючи з поміж себе Голову. Під проводом Голови відбуваєсь тепер засїданє Ради, на якому рішаєсь, кого предложити до вибору на Дирекцию стоваришеня. Скоро члени Ради погодять ся під сим зглядом, отвирає Голова збори на ново і подає до відомости Загальних Зборів назвища сих осіб, котрих предложено на членів Дирекциї. Аж тепер на предложенє Ради відбуваєсь вибір Дирекциї, картками, голосуючи окремо на кождого члена і подаючи вибір кождого з окрема до відомости зборів. Скоро тепер вибрані члени Дирекциї заявлять, що вибір приймають, поручаєсь їм на внесенє голови зборів переведенє зареєстрованя стоваришеня.

Врештї порадно вже на сих І-их зборах перевести рішенє дотично приступленя стоваришеня в члени Краєвого Союза Ревізийного і Народної Торговлї, бо молоді, слабо з'орґанїзовані спілки потребують як раз найбільше помочи і проводу, який запевнює Кр. Союз Ревізийний і поміч Народної Торговлї. З огляду на постанови закона з 10 червня 1903 р. Взд. 133., стоваришеню треба рішитись як найшвидче, під який надзір має піддати своє дїловодство: Чи під надзір державного ревізора, чи під контролю ревізора Кр. Союза Ревізийного. Нема сумнїву, що для наших молодих стоваришень богато користнїйше піддавати ся фаховій, сьвідомій цїли спільництва і прихильній контроли Кр. Союза Ревізийного, як контроли судових ревізорів.

Протокол з Основ. а заразом І. Заг. Зборів має бути списаний таким способом, аби з него було мож-

ливим виробити собі ясне понятє про хід сих зборів, отже має він містити опис всїх важнїйших чинностий, як чисельне відношенє голосів при виборі управи, імена, назвища, характер (званє) вибраних і ствердженє, яким способом полагоджено всї точки дневного порядку.

Протокол сей має виглядати в приближеню ось як:

Протокол списаний з ходу Основательських а заразом 1-ших Загальних Зборів стоваришеня . . , ... в . . .

Дневний порядок: I. Отворенє Зборів; II. Відчитанє і ухваленє статута; III. Підписанє декляраций; IV. Вибір Ради; V. Вибір Дирекциї; VI. Приступленє до Краєвого Союза Ревізийного і Народної Торговлї у Львові.

До точки I. Вп. . . . . яко ініціятор, отвирає Збори о годинї . . . полудн . . . короткою промовою і завзиває присутних до вибору Голови Зборів, предкладаючи на сей уряд п. . . . . Внесенє піддержує п. . . . . і присутні вибирають одноголосно д. . . . . головою, котрий покликує на секретаря (писаря) зборів п. . . . . а на скрутаторів пп. . . . . .

Відтак вибраний Голова Зборів дає голос п. . . . . котрий пояснює зібраним цїль і значінє спілки, яка має бути власне заснованою і відтак предкладає статут того будучого стоваришеня, уложений на підставі взірцевого статута виданя Кр. Союза Кредитового у Львові. П. . . . . відчитує сей статут дословно, §. за параґрафом, пояснюючи значінє поодиноких постанов. Присутні на тій підставі ухвалюють приймити сей статут для стоваришеня і на знак затвердженя умови (статута) стоваришеня підписує . . . осіб заяви приступленя.

До точки II. На основі постанови §. . . . статута вибирають відтак присутні до Ради стоваришеня слїдуючі особи: (Наступає докладний спис імен, назвищ, характеру (званя) і місця замешканя вибраних членів Ради).

Всї вибрані заявили, що вибір приймають.

Тепер Голова перериває Збори на кілька мінут для уконституованя ся Ради.

До точки III. Після поновного отвореня Зборів предкладає Рада, по мисли §. 30 статута, назвища вибраних членів Управи Загальним Зборам до затвердженя. До Управи предложено іменно вибрати: .....

.....

.....

.....

Відтак приступлено до вибору членів Управи, голосуючи картками, на кождого члена з окрема, при чім за кождим разом віддано . . . голосів.

Справником вибрано п. . . . . (Імя, назвище, званє, місце замешканя) . . . . голосами;

Касиєром вибрано п. . . . (Імя, назв. і т. д.) . . . голосами;

Книговодцем п. . . . (Імя, назв. і т. д.) . . . голосами.

Всї три вибрані панове заявили, що вибір приймають.

До точки IV. Вибрана Управа вносить, щоби стоваришенє приступило безпроволочно в члени Краєвого Союза Ревізийного і до Народної Торговлї у Львові. Отсе внесенє принято . . . . голосами.

Відтак дають Збори Управі припорученє, аби заняла ся зареєстрованєм принятого статута.

На випадок коли би ц. к. Суд торговельний відкинув прошенє о зареєстрованє статута стоваришеня, підносячи якісь заміти проти деяких єго постанов, має Управа повновласть від Зборів, дотичні §§., відповідно до указок ц. к. Торговельного Суду змінити, без скликуваня нових основательских зборів. Після того списаний протокол відчитано, признано вірним і точним та заосмотрено підписами.

Конець Зборів о год. . . . . полудн . . .

Підпис писаря Підпис Голови Зборів

Підписи трех членів Спілки.

Повизший протокол треба вписати до книги протоколів. В тій книзї списують ся відтак протоколи з дальших Загальних Зборів. Протокол з Основательских Зборів, зарівно в оріґіналї як і в книзї, має підписати власноручно Голова Зборів, писар, всї члени управи і три члени спілки, що були присутними на Зборах.

XV.

Зареєстроване Спілки.

Що се єсть: „Реєстр заробкових і господарских стоваришень?“

В розуміню загального торговельного закона стоваришенє (або спілка) єсть тільки гуртом членів. Для того, хто хотів би виступати і ділати в імени стоваришеня, хто заключав би умови, піднимав би процеси і з'обовязаня, тому треба-б виказувати ся все уповажненєм всїх членів, виставленим в законом приписаній формі, отже нотаріально. Без такого уповажненя всї правні діла заступника стоваришеня були-б супроти самих членів неважні, а одвічальність спадала-б тільки на него самого. Будучи заступником пр. „Спілкової Крамниці“ хтось міг би заключити з яким гуртівником умову на доставу покладків і титулом задатку побрати якусь значнїйшу квоту. Тимчасом Спілка могла-б вже мати иньші замовленя. Могло-би тодї так випасти, що замовленя не було-б можливим на час виконати. Купець-гуртівник запізвав-би Спілку, себ-то всїх членів. Тодї члени могли-б заявити згідно в судї, що то не вони заключали угоду, тільки їх заступник і умова вяже тільки єго, а не членів. Через те гуртівник потерпів-би страту і коли-б не було закона з д. 9 квітня 1873 р. Взд. ч. 70, такі надужитя діяли би ся дуже часто, та прийшло би до того, що нїхто не схотїв би робити зі Спілками інтересів. Закон з 1873 р. видано на се, аби улекшити господарским і промисловим Спілкам діяльність і переводженє всїх правних чинностий без коштовних уповажнень всїх членів. Стоваришенє (Спілка) засноване на підставі закона з 1873 року має право полагоджувати всї правні чин-

ности установленою на сю ціль управою, а се, що управа в імени Спілки, згідно з постановами статута, робить, з'обовязує правно всїх членів Спілки. Однак до набутя всїх прівілеїв ще не вистає само принятє статута, згідно з постановами закона з 1873 р. Треба ствердити публично, способом для всїх інтересованих доступним, сю згідність статута Спілки з дотичним законом і тожсамість осіб, управнених заступати Спілку (гурт членів) судово і позасудово. На отсю ціль заведено при кождім окружнім суді — а у Львові і в Кракові при судах краєвих, яко торговельних, — окремий „Реєстр заробкових і господарских стоваришень" заснованих на підставі закона з 9 квітня 1873 р. (Взд. ч. 70). Той реєстр удержує в евіденциї оріґінальний статут і підписи Управи Спілки та всї зміни під сим зглядом, під услівєм, що ті статути і підписи будуть подані до відомости суду в приписаній законом формі. Аж з хвилею зареєстрованя Спілки в суді, себ-то з хвилею, коли Спілка одержить письмо (рескрипт) суду, що єї статут і підписи управи судови знані і переховані в актах, стає Спілка довершеною і спосібною до самостійного полагоджуваня правосильних чинностий, дістає свободу діланя і розвою.

За кожду чинність незареєстрованої Спілки одвічають лично лиш тії особи, що отсю чинність полагодили.

Щоби одержати судове зареєстрованє треба придержувати ся докладно всїх услівій і форм вимаганих судом; найменче ухибленє сим приписам може наразити Спілку на відкиненє поданя і страту виложених коштів.

1. Поданє о зареєстрованє.

Коли вже на т. зв. Основательских Зборах наступило уконституованє ся Спілки, треба приладити поданє о зареєстрованє. Сам взір того поданя, яке пише ся на звичайнім аркуши канцелярийного паперу, поданий при кінци сеї інструкциї, стр. 78. В тексті того поданя треба лишити відповідні місця на уміщенє оріґінальних підписів членів Управи. Всї підписи, зарівно в тексті, як на кінци поданя, має покласти ся в присутности суду або нотаря, для їх удостовіреня (леґалїзациї). Се найважнїйша формальність при вношеню поданя і з огляду, що вимагає вона їзди до повітового суду всїх членів управи, треба умовитись заздалегідь з нотарем або судом, коли така леґалїзация може наступити, себ-то коли дотичний урядник буде мав час занятись переведенєм сеї формальности. Тим часом треба приладити два статути Спілки, які мають служити прилогами до поданя о зареєстрованє, та один статут, потрібний яко прилога до поданя о признанє полекший в належитостях і податках.

2. Відпис протоколу (А).

Першою і найважнїйшою прилогою до поданя о зареєстрованя єсть протокол з Основательских Зборів. В тій цїли ладить ся з книги протоколів докладний відпис того протоколу і рівночасно зі статутами (диви стр. 72, уступ 4) удостовірює ся в судї єго згідність з оріґіналом в книзї протоколів. На сю цїль треба взяти зі собою до Суду книгу протоколів Загальних Зборів. Стемпля на відписї, яко прилозї, не даєсь; прийдуть на нім натомість стемплї від удостовіреня.

3. Як приладити статути?

Всї три статути мають бути вірними копіями (відписями) статута ухваленого і підписаного на основательских Зборах. Коли Спілка має відповідний друк, тодї виповняє ся тільки читким письмом §§. 1, 2, 7, 9, 15, 16, 18, 25, 53, 62, 63, виписуєсь на першій сторонї заголовок і на кінци дату (місце, день, місяць і рік). Коли друку нема, треба статут переписати рукою. Друк випадає все-ж таки на всякий випадок практичнїйше, бо менче дає заходу і від печатаного статута менче коштує стемпель. Коли вже копії статутів готові (не сьміють бути черкані, мазані, скробані, витирані або нечиткі) тодї називає сь одну з них буквою *Б*, другу буквою *В*, третю буквою *Г*. Статут, названий буквою *Б* (букви ті виписують ся виразно, червоним атраментом, на першій сторонї, в горі, на розї) призначуєсь тепер на орігінал і заосмотрюєсь на горі першої сторони заміткою: „Вільне від стемпля поз. тар. 21 f)“; другий примірник статута (*В*), заосмотрює ся стемплем по 30 h від кождого аркуша отже при друкованім статутї випаде 60 h або 90 h, при писанім три або чотири разів тілько. Третий примірник статута *(Г)* яко друк, вільний від стемпля і єго заосмотрює ся на горі першої сторони заміткою: „Вільне від стемпля поз. тар. 21 a)“.

4. Леґалїзация підписів і статутів.

В речинци означенім повітовим судом або нотарем всї три члени Управи Спілки ідуть до достичного урядника, приносять зі собою відпис протоколу з Основ. зборів, книгу протоколів, всї три готові примірники статута і готове подане о зареєстроване. На випадок, коли члени управи урядникови лично не знані, треба подбати ще за сьвідка, котрий ствердив би в судї їх тожсамість.

Насамперед удостовірюєсь відпис протоколу з Основ. зборів. Відтак в присутности урядника, підписує ся Управа власноручно насамперед на поданю о зареєстроване, а відтак на оріґінальнім статуті (Б).

Підписи на поданю кладе кождий член управи два рази: раз в тексті (основі) поданя в призначенім для кождого з членів місци, а другий раз на кінци поданя, під датою. Суд чи нотар має зазначити в своїй леґалїзацийній клявзулї виразно, що всї підписи, так в основі як і понизше поданя, покладені в єго присутности.

Підписи на статуті (Б) кладуть всї члени Заряду під заявою поміщеною на кінци, а суд або нотар удостовірює їх также своєю клявзулею.

Підписів членів на другім статуті (В) не треба леґалїзувати. Нотар, зглядно повітовий суд стверджує тілько дословну згідність того примірника статута з оріґіналом (Б).

Члени Ради поособлені в §. 62 статута не підписують ся нї на статуті, нї на поданю, отже не потреба тягнути їх до суду для леґалїзациї.

Так підписане поданє заосмотрює ся непереписаним стемплем на 2 корони і долучує ся до него протокол та всї три статути Б, В і Г. Сей третий примірник статута (Г) має бути тільки неудостовіреним відписом оріґіналу і долучує ся єго яко друк, вільний від стемпля. Врештї висилає ся поданє за рецепісом до окружного (або краєвого) суду, яко торговельного.

З огляду на се, що Спілцї потрібний буде пізнїйше, по зареєстрованю, ще один примірник удостовіреного статута, треба при полагоджуваню повизших формальностий мати під рукою ще один (четвертий) примірник виповненого статута (Д) та постарати ся

о удостовіренє єго згідности з оріґіналом, так само, як зроблено з примірником В. Сей другий примірник удостовіреного статута потрібний яко прилога до поданя, яке Спілка по одержаню відомости о зареєстрованю внесе до Дирекциї Скарбу, щоби роздобути признанє полекший в належитостях і податках. Се потвердженє (удостовіренє) згідности того статута вільне від всяких стемплевих коштів, але треба, аби судя зазначив виразно у своїй клявзулї, що сей відпис статута має служити до придбаня полекший в належитостях після закона з д. 1. червня 1889, Взд. ч. 91 і з д. 11. червня 1894, Взд. ч. 111.

5. Кошти удостовіреня.

Кошти удостовіреня підписів і згідности статутів в судї менчі, як у нотаря. Повітові суди обовязані удостовірювати підписи членів заряду і потверджувати згідність відпису протоколу і статута з оріґіналом без такси, себ-то даром. За кождий перший підпис на кождім актї (так на поданю як і на статутї) платить ся в судї стемпель на 2 К, а за кождий дальший підпис по 1 К. Цїлий кошт леґалїзациї за 3 підписи на однім актї винесе 4 К. У нотаря натомість платить ся за кождий перший підпис на кождім актї 1 К, і крім того також таксу 2 К. За кождий дальший підпис стемпель на 50 h, але крім того таксу по 1 коронї. Отже цїлий кошт леґалїзациї за 3 підписи на однім актї винесе 6 корон.

Від удостовіреня згідности відпису протоколу з оріґіналом платить ся стемпель 1 корона.

Від удостовіреня згідности відпису статута (В) долученого до поданя о зареєстрованє Спілки платить ся в повітовім судї лиш стемпель по 1 К, від кождого аркуша, отже від цїлого статута ($1^1/_2$ аркуша) 2 К.

У нотаря від кождого аркуша стемпель по 1 К, а крім того таксу за 2 перші сторони 1 К, і за кожду дальшу по 30 h, отже за цілий статут (25 сторін): 9 К 90 h.

XVI.

Почин діяльности.

Скоро торговельний суд порішив записати Спілку в реєстр, повідомить про се Управу рескриптом, зверне їй оригінальний статут і завізве до зложеня оплати за кошти оповіщеня витягу зі статута в призначеній на се урядовій часописи. Жадану квоту треба відослати судови безпроволочно переказом. Судову резолюцию і оригінальний статут треба переховати безпечно, яко важні документи.

З хвилею одержаня сеї резолюциї про зареєстроване може Спілка розпочати свої чинности, але передовсім має обовязок, відповідно до постанови §. 35 закона з 1873 р., протягом 8 днів від одержаня рескрипту про зареєстроване, внести ще отсї поданя, вільні від стемпля:

1. Подане до Краєвої Дирекциї Скарбу у Львові о признане полекший в належитостях. Прилогами до того поданя будуть: а) Удостовірений судово або нотаріяльно відпис статута і б) удостовірений*) Управою

*) Удостовірене відписий Управою переводить ся таким чином, що на відписи, яку має удостовіритись, поміщує ся заявлене такого змісту: „Дословну згідність повизшої відписи з оригіналом потверджує підписана управа Спілки“. Під тим заявленем кладе ся дату (осїлість, день, місяць і рік), витискає ся стампілю Спілки, а під нею поміщує ся 2 підписи членів Дирекциї, управнених підписувати фірму.

Спілки відпис судової резолюциї о зареєстрованю. (Диви Взір стр. 80).

2. Поданє до ц. к. Намістництва з долученєм двох примірників статута, удостовірених Управою Спілки, на руки ц. к. Староства. (Диви взір стр. 82).

3. Поданє до ц. к. Староства, яко податкової власти з долученєм 1 статута, удостовіреного Управою Спілки. (Диви взір стр. 83).

Досьвід показує, що всї повизші поданя треба вносити за рецепісом, аби мати в руках доказ, що Спілка повиповнювала свої обовязки супроти властий.

На тім кінчать ся правні формальности получені з зареєстрованєм Спілки і виєднанєм для неї законом признаних прівілеїв. Не гаючись, треба тепер приступити до веденя підприємства, для якого Спілка з'орґанїзована.

Тут звертаємо ще тільки увагу на се, як розложити собі чинности звязані з заведенєм і отворенєм Спілки для торговлї і промислу сист. Рочдель.

Час, потрібний торговельному судови до зареєстрованя спілки, треба визискати на: 1) Ґрунтовне зазнайомленє ся з діловодством і книговодством; 2) приладженє поміщеня (льокалю для спілки); 3) обчисленє, яких і кілько товарів має спілка закупити на початок; 4) справленє друків, книг, купонів, стампілї, течки на фактури, сталевої касети на готівку, копійної книжки і прочих канцелярийних приборів.

Після одержаня рескрипту про зареєстрованє треба повносити визше згадані поданя і скликати перше засїданє Ради. На тім засїданю Рада має полагодити ось-які справи:

1. Заключити з крамарем умову на письмі;
2. Уповажнити Управу до замовленя товарів;

3. Установити ціни найважнійших артикулів;
4. Означити дні і години засїдань Ради і Дирекциї;
5. Роздїлити між членів Ради контрольні чинности;
6. Установити речинець отвореня Спілки.

Зарівно Рада, як і Управа (Дирекция) має обовязок списувати зі своїх засїдань докладні протоколи. На протоколи Загальних Зборів і засїдань Ради вистане одна книжка. На протоколи засїдань Дирекциї треба справити окремий том. Книги на протоколи не підлягають стемплям.

Інформациї потрібні до самого веденя Спілкової крамниці находять ся в „Пораднику Торговельнім“ виданя тов. „Просьвіта“ у Львові, ціна 45 сот. з пересилкою.

XVII. Взір подання до ц. к. Торговельного Суду о зареєстроване Спілки.
[Поясн. стр. 71.]

Стемпель на 2 корони (§. 6. зак. з дня 21 мая 1873, Взд. 89)

(не переписуєсь)

стемпель
на
2 кор.

До

Ц. к. Суду $\frac{\textit{правного}}{\textit{окружного}}$ *як торговельного*

в . . . . . .

Відділ . . . .

(Імена, назвища, зване і замешкане членів Управи уповновласнених до зареєстрованя) яко уповновласнені до зареєстрованя члени Управи (фірма) зареєстрованого стоваришеня з обмеженою порукою.

Яко прилоги:
А. Відпис протоколу;
Б. Первопись статута;
В. Відпис статута для актів.

о впис статутів і першої Управи до реєстру зазаробкових і господарских стоваришень і зарядженє оповіщеня сего зареєстрованя.

На скликаних ініціятором п. (Н. Н.) основательских зборах з д. (дата) засновано спілку під фірмою: (повна фірма, як в §. 1 статута) на основі закона з д. 9 квітня 1873, Взд. ч. 70, з осїдком в . . . . .

На повизше згаданих зборах, як сьвідчить долучений під А) протокол,

А)

Б) 1. Принято долучений в оріґіналї під Б) статут одноголосно і

2. Вибрано членів першої Управи спілки.

Члени тої першої Управи, наведені в §. 63 статута Спілки будуть підписували ся власноручно сим способом:

1. . . . . в . . . . . .
яко справник управи, буде підписував:

---

2. . . . . в . . . . . .
яко касиєр управи, буде підписував:

---

3. . . . . в . . . . . .
яко книговодець управи, буде підписував:

Отже низше підписана управа Спілки, леґітімуючи ся §. 63 залученого статута, просить:

Сьвітлий ц. к. Торговельний Суд зволить зарядити вписанє Спілки під фірмою: . . . . . в . . . . . зареєстроване стоваришенє з . . обмеженою порукою", а також членів першої управи до реєстру стоваришень заробкових і господарских поручити оголошенє переведеного зареєстрованя і звернути Спілцї долучену під Б первопись статута.

. . . . . дня . . . . . 19.... р.

Управа стоваришеня: . . . . . .
в . . . . . .

[Підписи всїх трех членів Управи.]

XVIII. Взір подання о полекші в належитостях.
[Пояснене на стр. 75.]

Вільне від стемпля (зак. з 21/5 1873 Взд. ч. 87 і поз. тар. 44 ч. зак. про належитости).

До

ц. к. Краєвої Дирекциї Скарбу

у Львові.

через ц. к. Повітову Дирекцию Скарбу
в . . . . . .

Фірма: . . . . . .
о признанє увільненя від належитостий для . . . . . .
грамот діловодства.

Висока ц. к. Краєва Дирекциє Скарбу!

Рішенєм ц. к. Суду . . . . . .
яко торговельного в . . . . . з дня . . . . .
19.... Ч. фірм. . . . вписано . . . . . .
.....
.....

в реєстр заробкових і господарских стоваришень, як
1/: доказує під 1/: нашою Управою удостовірений відпис
2/: статута і під 2/: нашою Управою удостовірений відпис висше згаданого судового рішеня.

Для улекшеня діловодства будемо уживали в нашім стоваришеню крім книг головних і побічних також отсих грамот:

1) Асиґнати*) побору і виплати, що уповажняють касу до побору і виплати;

2) Заяви приступленя в члени стоваришеня, які мають підписувати приступаючі члени до стоваришеня;

*) Коли Спілка не задумує послугуватись асиґнатами анї давати позички, тодї точки 1, 3 і 4 вичеркуєсь в поданю.

3) Зголошеня о позичку, які має виповнити член, що намірає затягнути позичку в стоваришеню;

4) Пляни уморення позичок, що містять виказ речинців платности поодиноких позичкових рат і дати їх дійсної вплати;

5) Уділові книжочки, які отримують члени, що вплатили уділ;

6) Вкладкові книжочки, які отримують ті, що складають вкладки до обороту;

7) Юкстові книжочки, з яких видаєсь купони всім купуючим, для контролї торгів.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Сї друки під 1/: до . . . . . /: долучені в двох примірниках, будуть уживати ся лише з огляду на внутрішне діловодство та виключно для улекшеня тогож, тому просимо:

Сьвітла ц. к. Краєва Дирекция Скарбу зволить по мисли арт. II. зак. з 10 липня 1865, Взд. ч. 55 і §. 8 зак. з 25 мая 1873, Взд. ч. 87, признати увільненє від належитостий для наших висше поданих грамот діловодства.

[Дата]

[Підпис фірми]

XIX. Взір подання до ц. к. Староства для ц. к. Намістництва.
[Пояснене на стр. 76.]

Вільне від стемпля (поз. тар. 44 q. зак. про належитости).

Сьвітле ц. к. Староство!

Рішенєм ц. к. $\frac{\text{окружного}}{\text{краєвого}}$ Суду як торговельного в . . . . . ч. . . з дня . . . . . 19.... вписано підписану фірму в реєстр заробкових і господарских стоваришень.

По мисли припису §. 35 закона з д. 9 квітня 1873, Взд. 70, пересилає підписане стоваришенє отсим 1 примірник свого зареєстрованого статута в удостовіренім відписї, для предложеня єго Високому ц. к. Намістництву.

[Дата] [Підпис фірми]

1 прилога.

[Рубрум]

До

Сьвітлого ц. к. Староства

в . . . . . .

Фірма . . . . . .

. . . . . .

предкладає 1 статут для ц. к. Намістництва.

1 прилога

[Вільна від стемпля, поз. 44 q. зак. про належитости.]

XX. Взір подання до ц. к. Староства як податкової власти.
[Пояснене на стр. 76.]

Вільне від стемпля (поз. тар. 44 q. зак. про належитости).

Сьвітле ц. к. Староство!

По мисли §. 5 закона з дня 27. грудня 1880, Взд. ч. 151, предкладаємо Сьвітлому ц. к. Староству,
1/: яко податковій власти, під 1/: долучений статут нашого стоваришеня, удостовірений Управою — з тим, що наше стоваришенє по мисли §. 4. статута обмежує свою діяльність лиш на своїх членів та виключає всякі інтереси в хосен осіб, що не суть членами стоваришеня і наслідком сего буде користати з податкових полекший, признаних стоваришеням §. 85. закона з дня 25 жовтня 1896, Взд. ч. 220.

. . . . . дня . . . . . 19....

[Підпис фірми]

[Рубрум]

До

Сьвітлого ц. к. Староства

як податкової власти

в . . . . . .

Фірма . . . . . .

. . . . . .

предкладає свій статут.

2 прилоги
[Вільні від стемпля поз. тар. 44 q зак, про належитости.]

ЗМІСТ.

		стор.
I	Що се таке: „Система Рочдель“?	3
II	Основні засади системи Рочдель	6
III	Чи правда се, що без боргу не буде торгу?	9
IV	Небезпеченьства товарового кредиту	14
V	Для чого банковий кредит сам собою не шкідливий?	21
VI	Контроля торгу	23
VII	Приписи до веденя юкстових книжочок	28
VIII	Розділ чистого зиску	31
IX	Сист. Рочдель школою ощадности	36
X	Чим ліпші крамниці реєстровані (на статутах) від нереєстрованих?	42
XI	Загальні поясненя про статут	45
XII	Услівя потрібні до заснованя Спілки	50
XIII	Що треба приладити перед заснованєм Спілки?	55
XIV	Основательскі і заразом I. Загальні Збори	58
XV	Зареєстроване Спілки	69
XVI	Почин діяльности	75
XVII	Взір поданя до ц. к. Торговельного Суду о зареєстроване спілки	78
XVIII	Взір поданя о полекші в належитостях	80
XIX	Взір поданя до ц. к. Староства для ц. к. Намістництва	82
XX	Взір поданя до ц. к. Староства як податкової власти	83
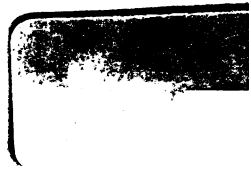
Зладив Іван Петрушевич.